

I samhällets tjänst

Om påföljden Samhällstjänst och de som gör det möjligt

Examensarbete i journalistik, 22,5 hp
Emelie Hagbard, Liza Törnblom, Hannah Zahr
VT2014

Innehållsförteckning

Hemsidestext.....	2
Analys.....	3
Metodrapport.....	4
1. Inledning.....	4
1.1 Relevans och aktualitet.....	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
2. Bakgrund	5
2.1 Utredningar och forskning	5
2.2 Journalistik	5
3. Arbetets gång.....	6
3.1 Inledande researchfas	6
3.2 Få tag på underlag-fas	7
3.3 Ringfas.....	8
3.4 Intervjufas.....	9
3.5 Problem med frivården	10
3.6 Lätt eller svårt att undersöka?.....	11
3.7 Källkritik.....	12
4. Metod och resultat.....	13
4.1 Metod.....	13
4.2 Avgränsning och urval	14
4.3 Undersökningen	15
4.4 Intervjuer	17
4.5 Resultat	17
4.6 Om vi haft mer tid	21
4.7 Publicistiska beslut och etiska överväganden	22
5. Litterär reflektion	23
5.1 Sanningsanspråk.....	23
5.2 Journalistik vs forskning	23
5.3 Dramaturgi	24
6. Framtida undersökningar.....	25
7. Källförteckning.....	25
8. Musikrättigheter.....	27
9. Arbetsfördelning	27
10. Målgrupp	27
Bilagor.....	28
1. Bilaga 1: Line by line	28
2. Bilaga 2: Sammanställning verksamhetssvar Ansvar	30
3. Bilaga 3: Verksamhetssvar Arbetsuppgifter.....	34
4. Bilaga 4: Verksamhetssvar Utbildning.....	38
5. Bilaga 5: Ersättning	42
6. Bilaga 6: Rehabilitering.....	43
7. Manus.....	45

Hemsidestext

I samhällets tjänst

Villkorlig dom med samhällstjänst är Sveriges tredje vanligast straffpåföljd. Den är billig, human och få personer återfaller i brott. Det här reportaget handlar om personerna som hjälper till så att samhällstjänst kan ge alla de här positiva effekterna, nämligen kontaktpersonerna på verksamheterna där dömda placeras för att arbeta.

Genom att göra telefonintervjuer med drygt 60 verksamheter i Västsverige så har vi försökt skildra hur kontaktpersonernas syn på sin roll och sitt ansvar som arbetsledare ibland skiljer sig från kriminalvårdens syn.

Vår undersökning visar på ett stort engagemang från kontaktpersonernas sida, ett engagemang som inte uttryckligen efterfrågas av kriminalvården.

En del av kontaktpersonerna i vår undersökning lägger ner mycket tid på personerna de tar emot, de samtalar, stöttar och arbetsleder. Några av dem efterfrågar också utbildning för att kunna bemöta och stötta klienterna på ett bra sätt. Som det ser ut nu får verksamheterna ingen ekonomisk ersättning som motivation för att arbetsleda personer som gör samhällstjänst.

Samtidigt som samhällstjänstdomarna ökar föreslår också den senaste påföljdsutredningen förändringar som kan möjliggöra att ännu fler kan göra samhällstjänst i framtiden. Vi frågar oss därför: Hur länge kommer påföljden samhällstjänst kunna bäras upp av dessa ideella krafter innan bördan blir för tung?

Analys

Att ta sig an en människa som begått brott kräver ibland mod. Mod att sätta sig över sina egna fördomar, att riskera konflikter och bråk. Människor som precis dömts kan vara vilsna, deprimerade eller omotiverade. De kan också vara oberäkneliga och arga.

Verksamheterna som tar emot personer dömda till samhällstjänst får i bästa fall hjälp med saker som annars inte skulle bli gjorda. Men den tjänsten de gör för samhället är större än så. Kontaktpersonerna på verksamheter runt om i landet har sett till att runt 6000 människor förra året fick arbeta av sitt straff i närheten av sitt hem och familj istället för att frihetsberövas. De har också sett till att många av dessa människor inte kommer att återfalla i brott. De har gett dessa personer ett sammanhang, en chans att lära känna nya människor och att sätta sig in i en ny arbetssituation. Framför allt att få en möjlighet att göra en samhällsnyttig insats.

Men trots detta och trots att domstolar väljer att döma personer till fängelse i allt mindre utsträckning så blir det inga stora rubriker om ökningen av samhällstjänstdomar och inte heller några hyllningar till alla hjältar som gör det möjligt; kontaktpersonerna. Det finns just nu inga diskussioner om utbildning i social problematik, i bemötande, konflikthantering och missbruk till kontaktpersonerna på verksamheterna. Trots att en högre rehabiliterande ambition skulle stärka både kontaktpersoner och klienter och även öka trovärdigheten för påföljden.

Ur ett politiskt perspektiv ligger det helt enkelt inte i tiden. Vi har gått från en period där debatten om brott och straff grundades i analysen att brott ofta är tecken på social och ekonomisk utsatthet och där kriminalvård diskuterades av experter inom området, till en samtid där kriminalvård har blivit politik. Där man försöker plocka politiska poänger genom att kräva tuffare tag och nolltolerans. Där synen på brott är att det är framkalkylerat, där brottslingen är beräknande och där man i linje med samma logik kräver längre strafftid så att brottet inte ska löna sig. "Rösta på oss så får du ett säkrare samhälle och hårdare straff!"

"Släpp fångarne loss, det är vår", en musikal om brottslingar och straff, kom 1975. Den beskrevs som ett segerinlägg i den pågående debatten om kriminalvård. I en intervju om filmen har Tage Danielsson sagt: *Det anses väldigt opassande att låsa in ett barn som stulit pappas plånbok. Lika förlegat är det att låsa in brottslingar. Det är helt vansinnigt och absurt att tänka sig att någon ska kunna bli "bättre" eller anpassad till samhället genom att låsas in. (...) Det är skandal att kalla inlåsning och straff för vård. Det är straff de får, och då ska det också kallas straff.*

Idag har vi chansen att göra samhällstjänsten till den bästa påföljden för mindre grova brott, med inslag av vård men framför allt av medmänsklighet och arbetsträning. Det gör vi genom att motivera alla fantastiska kontaktpersoner genom att erbjuda dem utbildning och utvärdering av sitt arbete. För att få dem att växa men också för att på riktigt ge dem möjlighet att rehabilitera och på sikt minska återfallsstatistiken ännu lite mer. Då kan vi också motivera fler verksamheter att ta sig an våra dömda, men vi bör också ställa krav på resten av samhället att engagera sig.

Kriminalvårdens vision heter "Bättre ut". Om vi alla hjälps åt kan vi säkert få en bättre kriminalvård, men framför allt ett bättre samhälle.

Metodrapport

1. Inledning

Samhällstjänst är en av Sveriges vanligaste straffpåföljder. 2013 dömdes 4442 personer till villkorlig dom med samhällstjänst och samtliga verkställde straffet på ideella eller icke vinstdrivande organisationer. I reportaget "I samhällets tjänst" har vi försökt att ge en bild av vad samhällstjänst är men framför allt berätta om personerna som gör det möjligt.

En person som har blivit dömd till villkorlig dom eller skyddstillsyn och samhällstjänst ska avtjäna sina timmar i frihet istället för på anstalt. Verksamheterna på vilka klienterna avtjänar sina timmar kan vara din lokala idrottsförening, en secondhandbutik eller inom kommunen. Verksamheterna ska handleda klienten när hen utför sina arbetsuppgifter. Arbetsuppgifter som aldrig får konkurrera med den reguljära arbetsmarknaden.

Kriminalvården väddar till samhällets goda vilja att ställa upp för sina medborgare och verksamheterna ställer upp gratis och frivilligt. Utan ideella krafter skulle straffpåföljden inte kunna verkställas. Vi tycker att det är anmärkningsvärt att Kriminalvården som statlig myndighet är beroende av välgörenhet för att gå runt.

I vår undersökning, som består av telefonintervjuer med kontaktpersoner på verksamheterna har vi upptäckt att det finns en diskrepans mellan hur kriminalvården och verksamheterna uppfattar verkställigheten av samhällstjänst. Kriminalvården ser till antal timmar den enskilda klienten ska avtjäna medan verksamheterna ser den rehabiliterande funktionen i att låta en dömd person avtjäna sitt straff i frihet istället för att sitta på anstalt.

I en inledande fas insåg vi att vår kunskap om samhällstjänst var näst intill obefintlig. Vi kunde konstatera att det har skrivits mycket om frihetsberövande påföljder men knappt något om påföljder i frihet. Således kan man anta att den allmänna kunskapsnivån är låg. Vi såg en möjlighet att fördjupa oss i ett relativt utforskat ämne.

1.1 Relevans och aktualitet

Denna magisteruppsats är såvitt vi vet det första större journalistiska arbete om den tredje vanligaste påföljden i Sverige; samhällstjänst. Allt fler döms till samhällstjänst samtidigt som antalet fängelsedomar minskar. Trots detta tycks kunskapen om påföljden vara låg. Vi ger många lyssnare möjligheten att för första gången skapa sig en bild av vad samhällstjänst är – och berätta om alla ideella krafter som möjliggör den. Ämnet är även relevant på grund av den senaste påföljdsutredningen som föreslår en utökning av samhällstjänst och ett större inslag av rehabilitering än vad som finns idag.

1.2 Syfte och frågeställning

Vårt syfte var inledningsvis att undersöka om det fanns brister i frivårdens kontroller av klienterna ute på verksamheterna. Syftet ändrades sedan till att fokusera på diskrepansen mellan hur frivården och verksamheterna ser på verkställandet av påföljden och vad som ingår i uppdraget att vara en kontaktperson. Frågeställningen vi arbetade utifrån blev således:

- *Hur skiljer sig synen på hur samhällstjänst ska verkställas och vad som ingår i ansvaret att vara kontaktperson mellan frivården och verksamheterna?*

2. Bakgrund

2.1 Utredningar och forskning

Den första statliga offentliga utredningen om samhällstjänst kom 1984 (SOU 1984:75) där man diskuterade behovet av en ny påföljd som kunde minska fängelsets negativa konsekvenser, särskilt för unga. Lagen om samhällstjänst kom 1989 (prop. 1989/90:7). Propositionen om samhällstjänst var ett försök som efter utvärdering blev en permanent del av brottsbalken 1998. Nästa offentliga utredning som behandlade straffpåföljden, *Framtidens kriminalvård* (SOU 2005:54), kom 2005 och behandlade verkställigheten av straffet. Den senaste påföljdsutredningen publicerades 2012 och heter *Nya påföljder* och föreslår en utökning av samhällstjänsten. Denna har fått en central del i vårt arbete.

Lämplig för samhällstjänst, bedömning, förslag och dom är en rapport framtagen för Brå 2011 av doktorand Marie Söderlind med översikt av professor i socialt arbete Kerstin Svensson på Lunds universitet. Brå har utöver ovannämnda gett ut tre publikationer rörande samhällstjänst. Dessa är *Samhällstjänst – i samhällets tjänst?* (2003:3) från 2003, *Frivården i Sverige – En kartläggning* (2010:10) från 2010 och *Samhällstjänst – dagens situation och framtida möjligheter* (2012:4) från 2012. Vi utgick från den senaste när vi formulerade vårt ursprungliga syfte med undersökningen.

I Kriminalvårdens författningssamling från 2011 finns Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om verkställighet av frivårdspåföljder. *Handbok om samhällstjänst* (2012:6) är de riktlinjer som ligger till grund för frivårdshandläggarnas arbete med att verkställa samhällstjänst.

Två kandidatuppsatser har skrivits om samhällstjänst:

- *Att lämna en kriminell livsstil: En studie om ungdomars motivation och friskfaktorer efter en dom om institutionsplacering eller samhällstjänst* av Emma Henriksson och Karin Tengnäs på Örebro universitet/Institutionen för beteende-, social- och rättsvetenskap 2007.
- *Samhällstjänst: Från kroppsbestraffning till ideell verkställighet* av Johan Stewart på Högskolan i Halmstad/Sektionen för hälsa och samhälle 2007.

2.2 Journalistik

Det publicerades en del material om samhällstjänst innan och kort efter införandet av påföljden. Efter 2000 finns det enskilda notiser och kortare artiklar som angränsar till ämnet. Många är så kallade "blå-ljus"-artiklar och tar inte ett problematiserande grepp om samhällstjänst som påföljd.

- *Allt fler döms till samhällstjänst*, Upsala Nya Tidning 2000-09-01.
- *En andra chans i second hand-butiken*, Arbetarskydd (Arbetarskyddsverkets tidning), 2005.
- *I samhällets tjänst*, Advokaten (tidskrift för Sveriges advokatsamfund) 2010.
- *Villkorligt fängelse och Myrorna erbjuder meningsfulla uppgifter*, Socionomen nr 4 2012.
- <http://www.svt.se/nyheter/sverige/domda-vi-far-for-lindrigt-straft> , SVT 2012-08-07.
- *Här får dömda jobb istället för fängelse* av Lennart Granberg i Borås tidning 2012-11-20.
- *Släpp fångarna loss – ett reportage om brott straff och trygghet*, Hagberg, Mattias, Atlas, 2006.

3. Arbetets gång

Under arbetets gång har vår frågeställning kommit att ändras. Våra ursprungliga frågeställningar var:

- Hur fungerar frivårdens närvarokontroller av sina klienter när de verkställer sin utdömda samhällstjänst?
- Hur fungerar dokumentationen av misskötsel och följs reglerna för vad som gäller när en klient missköter sin samhällstjänst?

Den slutgiltiga frågeställningen blev:

- Hur skiljer sig synen på hur samhällstjänsten ska verkställas och vad som ingår i ansvaret att vara kontaktperson mellan frivården och verksamheterna?

Nedan går vi igenom arbetets gång uppdelat på olika faser.

3.1 Inledande researchfas

Vi kunde snabbt konstatera att det gjorts väldigt lite journalistik i ämnet efter år 2000 och ingen djupare journalistisk granskning alls vad vi kunde se. Majoriteten av informationen om ämnet var kopplat till Kriminalvårdens hemsida, Brå eller justitiedepartementet.

Vi hittade dock en Brå-rapport (2012:4) om samhällstjänst. Den påtalade att de kontroller som ska göras för att säkerställa att klienten är på plats och utför den utdömda samhällstjänsten i vissa fall är bristfälliga. Några intervjuade klienter i rapporten uppgav också att de själva tyckte att kontrollen var dålig och att arbetsuppgifterna inte var tillräckligt hårda eller tråkiga. Klienterna upplevde inte samhällstjänsten som ett straff.

De tidiga researchintervjuer vi gjorde var med:

- *Nadja Bogestam*, utredare på Brå och författare till *Samhällstjänst – dagens situation och framtida möjligheter* (2012:4). Hon berättade bland annat att det fanns indikationer som tydde på att frivårdens kontroller av verksamheterna var

sämre på mer glesbefolkade orter eftersom avstånden var längre mellan frivårdskontoren och verksamheterna.

- *Magnus Ulväng*, professor i straffrätt. Han talade om syftet med samhällstjänst och att påföljden är tänkt att utföras på kvällar och helger. Påföljden ska inte göras på kortare tid än det skulle ta att avtjäna det alternativa fängelsestraffet.
- *Jonatan Goës*, handläggare på frivårdskontoret i Göteborg. Berättade om frivårdens arbete och rutiner. Här fick vi indikationer på att dokumentationen kring misskötsel verkade svår att få ut.
- *Olivia och Lina*, kontaktpersoner på Myrorna på Järntorget. De berättade om hur de jobbar med klienter och att de får interna utbildningar för att vara kontaktpersoner.

3.2 Få tag på underlag-fas

Vi kom tidigt till insikt att vi ville komma i kontakt med verksamheterna för att ta del av deras syn på samhällstjänst, för att få höra om deras erfarenheter. Första steget var att maila Kriminalvården för att få ut verksamhetslistor från våra tre valda frivårdskontor. Nästa steg blev att komma i kontakt med klienter. Vi besökte därför tingsrätterna i Alingsås, Borås, Göteborg och Uddevalla och begärde ut domar där påföljden fastställts till villkorlig dom med samhällstjänst. Vi valde domar från oktober-november 2011, eftersom verkställandet av straffet med största sannolikhet skedde under 2012.

Med domarna i handen (Ungefär 100 st) uppdaterade vi alla kontaktuppgifter. Vissa klienter föll bort på grund av att vi inte hittade en aktuell adress. Vi skrev ett brev där vi presenterade oss och vår undersökning och bad dem berätta om deras upplevelser av att ha utfört samhällstjänst. 96 brev skickades sedan ut per post.

När vi fick ut verksamhetslistorna letade vi upp kontaktuppgifter till dessa och satte igång med undersökningen. Det tog dock några samtal till frivårdens olika kontor innan de förstod vad vi ville ha och kunde skicka listorna till oss. Ännu mer krångel blev det när vi försökte få grepp om hur frivården dokumenterade eventuell misskötsel av samhällstjänsten. Vi mailade ut förfrågningar om att ta del av frivårdskontorens diarium och/eller dokumentregister men även här var det inte alla kontor som förstod vad vi menade.

Efter ett samtal med en handläggare på Vänersborgs frivårdskontor blev det klart att allt som handlade om en klient, även misskötsel, samlades i en klientjournal hos frivården. Den dokumentationen var väldigt svår att få ut eftersom den var skyddad av sekretess. Nästa led i dokumentationen om misskötsel handlade om de fall då en klient misskött sig så mycket att det fanns anledning att omvandla straffet till fängelse. Då skickas ett PM från frivårdshandläggaren till åklagarmyndigheten om undanröjande av påföljden. Sedan initierar åklagaren ett nytt beslut i tingsrätten som antingen kan resultera i en varning eller att straffet ändras.

För att komma förbi frivårdens sekretess hörde vi av oss till åklagarmyndigheten för att få ut de PM som skickats under 2012. Men eftersom åklagarmyndigheten inte är arkiverande myndighet så gallras de ut direkt. Vi blev rådda att begära ut beslut från tingsrätterna om ny påföljd istället. Vi vände oss till Göteborgs tingsrätt som slutligen skickade oss ett trettiotal beslut. Trots att vi begärt ut med eventuella bilagor fanns inte alla ursprungliga PM med och i många beslut stod det väldigt knapphändigt vilken typ av

misskötsel som lett till en omprövning. Det fick oss senare att byta fokus. (Se mer om detta under 3.3 Ringfas)

3.3 Ringfas

I början av denna fas hörde vi av oss till presschef Torkel Omnell på kriminalvården och bad honom om nedskrivna regler och rutiner kring samhällstjänsten. Vi hörde också av oss till alla tre frivårdskontor med förfrågningar om en intervju.

Vi ringer kontaktpersoner på verksamheter under tre veckors tid. Många gånger får vi ringa ett ställe under flera dagar innan vi får tag på någon. Alla telefonsamtal spelas in som underlag till vårt reportage.

Efter nästan två veckors tid lägger vi till två frågor till vårt frågebatteri för att vi inser att frivårdens kontroller är mindre viktiga – det missförhållande vi trodde skulle finnas fanns inte i urvalet. Ytterst få av de verksamheterna vi intervjuade har svarat att frivårdens kontroller varit bristfälliga och vi har därför inte kunnat se ett generellt missförhållande i de frivårdsområden vi har valt att undersöka. Det är också i den här perioden vi tvingas släppa två andra spår som vi jobbat hårt för:

- Spår 1: Det första spåret vi lämnade handlade om att begära ut dokumentation kring misskötsel.

På frivården möttes vi av kompakt motstånd, hos åklagarmyndigheten pekade de mot tingsrätterna och tingsrätterna var hjälpsamma men i besluten om ny påföljd fanns oftast inte så mycket som var intressant för vår undersökning. Trots att vi begärt ut alla bilagor till besluten fanns oftast inte frivårdshandläggarnas PM och underlag med. Det gick alltså i många beslut inte att se argumentationen kring varför personen inte ansågs kunna sköta sin samhällstjänst. Vi resonerade också så att trots att dessa domar var intressanta så kunde inte vår ursprungliga frågeställning om misskötsel besvaras. Vi ville ta del av den totala dokumentation av misskötsel på frivården som gjorts under en viss tidsperiod för att se vilken typ av misskötsel som var vanligast, hur den dokumenterades och vilken typ av misskötsel som ledde till ett undanröjande av påföljd.

Vi kunde bara se några exempel där misskötsel lett till beslut om undanröjande, men det var inte tillräckligt för att följa det spåret. Dessutom var anledningen till undanröjande om påföljd många gånger beroende av att klienten i fråga inte dykt upp vid det inledande mötet med frivården eller hade en problematik som frivården inte hade tagit hänsyn till i utredningen av klienten. I många fall handlade det alltså om misskötsel innan samhällstjänsten hunnit påbörjas och inte om misskötsel under verkställandet av straffet.

- Spår 2: Det andra spåret vi fick lägga åt sidan var att få kontakt med personer som tidigare dömts och verkställt en samhällstjänstdom.

Av 96 kontaktade personer hörde tre personer av sig. Två personer var av olika anledningar inte lämpliga. Den tredje personen, Erika, gick med på att träffa oss och berätta om sin samhällstjänsttid. Henne klippte vi bort ganska sent i redigeringsprocessen (se 5.8 Publicistiska beslut). En av anledningarna till att inte eftersöka fler klienter var att deras roll var tänkt som exempel på eventuell misskötsel

av kontroller. Vi hade en önskan om att klienterna skulle kunna ge exempel på misskötsel. Utan spåret om misskötsel blev klienterna mindre viktiga i vår journalistiska presentation. Vi tog beslutet att inte eftersöka fler dömda personer ungefär i mitten på vår ringfas eftersom vi ville fokusera på kontaktpersonerna på verksamheterna istället. Verksamheterna är våra case.

Under slutet av denna fas och efter många samtal och mail får vi äntligen frivårdens handbok skickad till oss från Kriminalvårdens pressekreterare Dennis Karlsson.

3.4 Intervjufas

När vi kommit upp i cirka 60 kontaktade verksamheter tar vi, i samråd med vår handledare Maria Jervelycke Belfrage, beslutet att lägga resterande tid på att komma igång med uppföljande intervjuer. Här sammanställer vi också en översikt över vårt resultat och formulerar en grovskiss över ett längre radioinslag. Så här långt har vi insett att det intressanta med vårt arbete är verksamheternas berättelser, hur de stöttar och arbetsleder klienterna. Vi bokar och genomför intervjuer med kontaktpersoner på några av verksamheterna utifrån ämnen som ansvar, rehabilitering och ersättning.

Två nya sidospår som kommer upp under denna fas är dels frågan om arbetsuppgifter/kontakten med facket och dels hur samhällstjänsten kan komma att utvecklas. I undersökningen frågade vi kontaktpersonerna vilka arbetsuppgifter de gav till personerna som gjorde samhällstjänst. Vi frågade också de allra flesta om sysslorna var något som annars inte skulle bli gjorda. Detta eftersom det uttryckligen står i frivårdens handbok att samhällstjänst inte får inkräkta på den reguljära arbetsmarknaden. När Anders Nygren på frivården i Vänersborg berättade att de ibland kallade in facket innan de placerade ut en klient bestämde vi oss för att titta lite närmare på det. Vi intervjuade därför Håkan Persson, ombudsman på Kommunal Väst om detta.

Vi valde också att viga lite utrymme åt påföljdsutredningen från 2012 och intervjuade Fredrik Wersäll, president över Svea hovrätt, som varit ansvarig för utredningen. Det gör vi för att utredningen föreslår stora förändringar i påföljden vilket bland annat möjliggör att fler kan komma dömas. Fredrik Wersäll är även relevant på grund av sin långa erfarenhet inom det svenska rättsväsendet. Han har tidigare varit chef för straffrättsenheten i justitiedepartementet och har fungerat som en expert i reportaget. Intervjun med Fredrik Wersäll görs över telefon.

Under den här perioden träffar vi och intervjuar dessa personer:

- Jenny Eriksson, kontaktperson på Ria i Partille.
- Lina, kontaktperson på Myrorna Järntorget, Göteborg.
- Stefan Henriksson, kontaktperson på Unga KRIS, Göteborg.
- Ali Mousa, kontaktperson på Hammarbadet, Göteborg.
- Sten Björkman, kontaktperson på Vagnshistoriska muséet, Fristad.
- Malin Bernsson, kontaktperson på Uddevalla Bangolf, Uddevalla.
- Anders Holmberg, kontaktperson på Brygghuset, Borås.
- Erika, dömd till samhällstjänst, Göteborg.
- Frivårdschef Anna Billberg och handläggare Erika Stridh på frivårdskontoret i Borås.
- Pia Lindberg och Anders Nygren, handläggare på frivårdskontoret i Vänersborg.
- Håkan Persson, ombudsman på fackförbundet Kommunal Väst, Göteborg.

- Mattias Hagberg, journalist och författare, Göteborg.
- Fredrik Wersäll, president över Svea hovrätt (telefonintervju), Stockholm.
- Heléne Dahlqvist, tillförordnad regionchef på kriminalvården i region väst, Göteborg.

Vi har även varit på tingsrätten i Göteborg under två tillfällen och bandat ljud från huvudförhandlingar och i väntsalarna.

3.5 Problem med frivården

Efter en bandad intervju med frivården i Vänersborg är det dags för en på frivården i Göteborg. Några timmar innan mötet skickar vi ett mail till en av handläggarna och ger instruktioner om vilken miljö det är bäst att träffas i eftersom vi gör radio. Ett par timmar senare och 50 minuter innan vi ska vara på plats på frivårdskontoret blir vi kontaktade av pressekreterare Dennis Karlsson. Han förklarar att "handläggarna inte längre känner sig bekväma" och "vi har förbud mot ljudupptagning hos kriminalvården". Mötet är avbokat och Dennis Karlsson hävdar att vi inte har varit tydliga med att vi vill göra bandade intervjuer, vilket vi anser att vi har varit. Han hänvisar till Peter Wogelberg, frivårdschef på Göteborgskontoret. Vi påpekar att vi redan talat med honom och att han tycker att han gett oss tillräckligt med tid genom att sätta oss i kontakt med två av sina handläggare. Samtalet med Dennis Karlsson slutar med att han säger att han ska prata med frivården i Göteborg och återkomma till oss.

Eftersom vi redan har ett inbokat möte med frivården i Borås ringer vi upp frivårdschefen Anna Billberg för att undersöka om det även gått henne förbi att vi vill banda intervjuerna. Det har det. Det betyder att vi går bet på två av tre intervjuer med frivårdskontoren i vårt urval. Frivårdskontoret i Göteborg skickar slutligen skriftliga svar på våra frågor, vilket vi vid flertalet tillfällen förtydligt att det inte fungerar för oss. Frivårdskontoret i Borås går med på en intervju med förbehåll att vi inte bandar den. Efter samtal med vår handledare tas beslutet att vi ska genomföra intervjun med dold mikrofon. (Mer om detta kan läsas under 4.7 Etiska dilemman och publicistiska beslut.)

Frivården har alltså på många sätt försvårat vårt arbete. Ett exempel där frivården har ställt sig i vägen för vår undersökning rör frivårdens handbok för verkställande av samhällstjänst. Det tar mellan två och två och en halv vecka från att vi skickar ett mail till kriminalvårdens presschef Torkel Omnell och ber om nedskrivna regler och rutiner till att vi tillslut får ut handboken. Däremellan hinner vi besöka frivårdskontoret i Vänersborg. Där vill handläggarna inte ge oss boken, trots att den klassas som offentlig handling. Handläggarna berättade att boken var under omarbete och därför var arbetsmaterial vilket vi inte får ta del av. Vi blir osäkra på huruvida det inte borde vara möjligt att få ta del av tidigare exemplar av handboken och hör därför av oss till Jan Turvall, lektor och studierektor på Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, som upplyser oss om att ni har rätt i sak och borde få ut handboken.

Vi får ta del av frivårdens handbok för verkställande av samhällstjänst och vi nagelfar mediepolicy. Det finns inga skäl till varför bandade intervjuer på ett frivårdskontor skulle kunna kompromissa den enskilda klientens integritet och vi lyckas boka en intervju med regionchefen i väst, Heléne Dahlqvist. Vi beslutar oss för att nöja oss med materialet vi har från frivårdskontoret i Vänersborg och kan använda intervjun i Borås och svaren vi fått från Göteborg som research.

3.6 Lätt eller svårt att undersöka?

Ämnet har varit ganska svårt att undersöka eftersom att ingen granskning på området har gjorts tidigare. Av den anledningen var det svårt att veta var vi skulle börja. Bara att få en överblick över frivårdens dokumentation och arbetssätt tog flera veckor. Frivårdens skriftliga riktlinjer om samhällstjänst fick vi ta del av först flera veckor in i arbetets gång.

Vi började med att läsa domar från fyra olika tingsrätter i vårt urvalsområde. I domarna hittade vi vilka som blivit dömda till villkorlig dom med samhällstjänst och tog kontakt med dessa via brev. 96 brev skickades och av dessa fick vi in tre svar. Att hitta röster från dömda personer visade sig alltså vara svårare än vi trodde.

Verksamheternas erfarenheter hade vi först tänkt kartlägga via mailenkäter. Men när vi fått ut verksamhetslistorna och uppdaterat kontaktinformationen insåg vi att det inte skulle fungera. Många av verksamheterna hade inga mailadresser och ibland krävdes det tre-fyra samtal innan vi hittade rätt person att ställa frågorna till. Vi valde istället att göra intervjuerna över telefon. Det var väldigt tidskrävande men gagnade vårt radioinslag att ha alla röster inspelade redan från början.

Det har varit frivårdens fyrkantighet som försvårat mest i vår undersökning. Efter att vid flertalet gånger sökt avvikelserapporter och blivit bemötta av en ovilja att hjälpa till hittade vi tillslut en väg runt fyrkantigheten. Vi begärde ut diarielistor över alla kriminalvårdens olika dokument och insåg att rubriken vi sökte var "anmärkningar". Anmärkningar får en klient efter misskötsel som till exempel frånvaro. En av våra grundidéer var att ta reda på hur många som misskötte sin samhällstjänst och hur de misskötte den. Anmärkningarna gick dock inte att begära ut eftersom de var en del av en klientjournal som låg under sekretess.

Efter ett samtal till en frivårdshandläggare med en önskan om att denne skulle tydliggöra dokumentationssättet utkristalliserades ännu ett dokument: ett PM om undanröjande av påföljd. PM:et skickas från frivården till vald åklagarmyndighet när en klient misskött sig varpå påföljden kan skärpas från villkorlig dom med samhällstjänst till fängelse. Vi ringde därför till åklagarmyndigheten men där gick vi bet. Eftersom att åklagarmyndigheten är en mottagande och inte arkiverande myndighet fanns de inte kvar. PM:en gick alltså inte att få ut.

Ett annat stort problem som vi stött på under våren har att göra med kriminalvårdens mediepolicy. En policy som uppenbarligen kan tolkas på flera sätt beroende på vad man vill att den ska betyda. I vårt fall handlade det om ljudupptagning och huruvida vi genom det skulle kunna kompromissa enskilda klienters integritet. Vi kom fram till att detta inte kunde vara ett hinder då vi aldrig befann oss i rum där klienter vistades. Frivården hade inte samma uppfattning. Innan vi stötte på patrull hade vi hunnit göra en bandad intervju med frivårdskontoret i Vänersborg. Det var först när vi några dagar senare var på väg till Göteborgs frivårdskontor som vi fick beskedet att bandade intervjuer skulle kunna genomföras. Mötet var avbokad och relationen med kriminalvårdens pressekreterare Dennis Karlsson blev frostig och obekvä. Efter många turer fram och tillbaka mailade vi Anna Jaktén, som även hon varit i kontakt med kriminalvården i ett journalistiskt syfte, och bad om råd. Hon kände igen våra

problem och hänvisade oss till Torkel Omnell, presschef för kriminalvården, som dessutom sades ha erfarenhet av grävande journalister.

Det är allt krångel med frivården som, förutom själva undersökningen och jakten på verksamheter, har tagit mest tid och energi.

3.7 Källkritik

De olika typer av källor vi har med i vårt arbete är:

- Ansvariga, i vårt fall handläggare och chefer på frivårdskontoren i region väst samt regionschefen.
- Förklarande/reagerande/tolkande – Journalisten Mattias Hagberg, ansvarig utredare för påföljdsutredningen Fredrik Wersäll och ombudsman för Kommunal Väst Håkan Persson tar denna roll.
- De berörda personerna är Lina, Stefan Henriksson, Ali Mousa, Sten Björkman och Malin Bernsson. Dessa kontaktpersoner representerar och exemplifierar den stora gruppen kontaktpersoner och verksamheter som tar emot samhällstjänstdömda.

I Torsten Thuréns bok *Källkritik* presenteras fyra källkritiska principer; 1. Äkthet, att källan ska vara den de utger sig för att vara. 2. Tidssamband, ju längre tid som gått mellan en händelse och källans berättelse, desto större skäl finns det att tvivla på den. 3. Oberoende, källan ska "stå för sig själv" och inte vara referat eller andrahandsuppgifter. Och 4. Tendensfrihet – man ska inte ha skäl att misstänka att källan ger en annan bild av verkligheten på grund av bakomliggande personliga, ekonomiska eller politiska intressen (2013:7-8).

När det gäller att värdera frivårdens representanter som källor kan vi konstatera att de är dem de utger sig för att vara och att det inte finns skäl att ifrågasätta deras äkthet. Eftersom de svarar på frågor om deras nuvarande arbetsätt blir deras svar trovärdigt från ett tidsperspektiv. De står också för sig själva i den meningen att de svarar utifrån sin egen roll som frivårdshandläggare/chef på frivårdskontoret/regionschef. Det kan finnas skäl att misstänka att de representanter från frivården som vi pratat med kan vilja tänja på sanningen för att få deras myndighet eller dem själva att framstå som mer benägna att vilja ta tag i de saker vi kritiserar. Vi bedömer dock de uppgifter de sagt som riktiga eftersom de kan härledas tillbaka till frivårdens handbok om samhällstjänst.

Äktheten för våra reagerande och förklarande källor är heller ingenting vi ser anledning att tvivla på. De står också klart för sig själva och refererar inte till någon annan. När det gäller tidssamband ser det lite olika ut. Precis som våra ansvariga källor ovan uttalar sig Håkan Persson om hur han och hans kollegor arbetar för tillfället. Men vi menar att detta även gäller för Fredrik Wersäll och Mattias Hagberg. Trots att det var två år sedan Fredrik Wersäll avslutade utredningen *Nya påföljder* (SOU 2012:34) är han i egenskap av president för Svea hovrätt i högsta grad involverad i frågor som rör samhällstjänst och frivård på en daglig basis. Mattias Hagberg släppte sin bok *Släpp fångarna loss* (2006) för åtta år sedan, men är sedan dess en flitig skribent och debattör i ämnen som brott och straff. Han skriver till exempel återkommande kommentarer, krönikor och artiklar i Göteborgs-Posten.

Fredrik Wersäll och Mattias Hagberg är med i egenskap av experter, därför ställs det ännu högre trovärdighetskrav på dem än på övriga källor. Torsten Thurén nämner i *Källkritik* (2013) olika kriterium till varför en källa kan sägas ha en hög tillförlitlighet. Dessa är kompetens - vilka meriter den har som kommer med ett visst påstående och öppenhet med vilka källor och metoder som använts för att komma fram till en viss sak. Det sista kriteriet är något han i boken väljer att kalla källans situation – deras anseende tar skada om de slarvar eller fuskar (2013:110-111). Dessa kriterier uppnår både Fredrik Wersäll och Mattias Hagberg. Båda har kompetens nog att uttala sig i ämnet. De har också refererat till tidigare källor och vedertagen kunskap, Wersäll i påföljdsutredningen och Hagberg i sin bok. Båda har också ett högt anseende i dessa frågor som skulle skadas om de uttrycker sig slarvigt eller direkt felaktigt.

Den sista typen av källor, våra berörda parter, är med i egenskap av privatpersoner, kontaktpersoner och i viss mån representanter för sin verksamhet. Det finns ingen anledning att bestrida deras äkthet, att de står för sig själva och inte refererar till andras berättelser. Visst finns det skäl att anta att någon av dessa personer har egna, för oss okända, intressen. När det gäller tidssamband var vårt urval plockat så att det skulle ligga nära i tid. De personer vi intervjuar i inslaget refererar till hur de just nu ställer sig till sin roll som kontaktperson. Det är dock så att några få av de vi ringt upp i undersökningen berättade om erfarenheter längre bak i tiden och att det längre tidsspännat gör deras utsagor mindre tillförlitliga. Trots detta och trots att det kan finnas egenintressen vi inte känner till stämmer deras berättelser överens med vad andra berättat i vår undersökning.

Torsten Thurén nämner att källor på olika sätt kan påverkas utifrån. Man kan påverkas genom att prata med andra som upplevt samma sak, ledande frågor och att man säger det som förväntas av en (2013:34). De allra flesta kontaktpersonerna vi pratat med har inte deltagit i någon utvärdering av sitt arbete. Många hade heller ingen aning om vilka andra verksamheter som i deras närområde tog emot personer som gjorde samhällstjänst. Det finns därför inte skäl att anta att de kontaktpersoner vi pratat med har pratat med varandra om sina erfarenheter i någon större utsträckning. Det är svårt att säga säkert att våra intervjupersoner inte försökt vara oss till lags och svarat på det sätt som de tror att vi vill att de ska svara. Vi har undvikit ledande frågor. Däremot kan man tänka att vissa är väldigt lojala mot frivården och svarar till frivårdens favör.

4. Metod och resultat

4.1 Metod

För att undersöka kontaktpersoners upplevelser och inställning till att ta emot samhällstjänstdömda så ansåg vi att det inom ramen för vårt examensarbete var lämpligast att använda en metod som var både kvantitativ och kvalitativ.

Vår första utgångspunkt var att genomföra öppna frågeundersökningsintervjuer med kontaktpersoner som vi slumpmässigt valt ut från olika verksamheter i Västsverige, utifrån den beskrivning som ges av metoden i *Metodpraktikan* av Esaiasson mfl. Formen var tänkt att vara så standardiserad som möjligt, då samma frågor skulle ställas till alla respondenter (2010: 258-60). Vi insåg dock ganska snabbt att intervjuerna snarare fick karaktären av samtalsintervjuer, eftersom svaren från respondenterna ibland gjorde att frågor omformulerades eller fick annat innehåll (2010:259). Det blev snarare en

kartläggning av personernas uppfattningar och upplevelser. Svaren vi fick var sällan svartvita utan kom med resonemang och nyanser vilket gör att undersökning i detta avseende får anses vara kvalitativ (2010:260).

När det kommer till samtalsintervjuundersökningar och frågeundersökningar så är det svårt att tala om en renodlad kvantitativ eller kvalitativ metod. Vi har å ena sidan talat med så pass många kontaktpersoner att vi kan dra vissa generella slutsatser om hur de ser på samhällstjänst. Men å andra sidan så är intervjuerna kvalitativa i bemärkelsen att de inte alltid har följt samma struktur, vilket har resulterat i att vissa uppgifter inte alltid har varit likvärdiga (2010:260).

Anledningen till att vi valde just den här metoden för vår undersökning var att det kändes som det enda alternativet för att få en så rättvis bild som möjligt av vad kontaktpersonerna egentligen tycker och tänker. Vi funderade först på att göra en standardiserad mailenkät till kontaktpersonerna, men detta avfärdade vi relativt snabbt av tre anledningar: 1. Det är generellt sett lägre svarsfrekvens på mailenkäter (2010:264) och dessutom skulle vi ändå behöva ringa upp verksamheterna för att säkerställa att vi funnit rätt mailadress. 2. Våra frågor var av den karaktären att vi ville ha möjlighet att ställa följdfrågor, något som inte går att göra i en mailenkät. Vi uppskattade dessutom att intervjuerna inte skulle ta mer än 10 minuter i anspråk, vilket enligt Eliasson et al är så länge som en intervjuperson vanligtvis kan hålla koncentrationen och tålmodet uppe (2010:265). 3. Vi ville göra ett radioreportage och tyckte därför att det var lämpligt att spela in så mycket som möjligt.

En annan metod vi valde bort var att enbart fokusera på färre kvalitativa djupintervjuer av kontaktpersoner. Eftersom vi från början hade en mängd olika spår (brist på kontroller, misskötsel, relation mellan kontaktperson och klient m.fl.) så ville vi genom att intervjua så många som möjligt få en tendens av vilka spår som faktiskt skulle kunna leda till något.

4.2 Avgränsning och urval

Vi utgick från *Samhällstjänst – dagens situation och framtida möjligheter* (2012:4) när vi gjorde vår avgränsning. Kriminalvården är uppdelad i regioner och vi ville hålla oss inom en region för att kunna säga tillräckligt mycket om den regionen. Region väst var närmast och därför lätt att åka ut till de flesta verksamheter om vi ville göra besök. Geografiskt avgränsade vi oss till tre frivårdskontor i regionen; Borås, Vänersborg och Göteborg. Det finns ett till frivårdskontor i region väst som ligger i Skövde, detta fick vi dock välja bort av logistiska skäl. Tre frivårdskontor visade sig dessutom räcka för att få en tillräckligt omfattande lista med verksamheter för att kunna säga något om regionen i stort.

Påföljdsurvalet är begränsat till villkorlig dom med samhällstjänst. Till skillnad från klienter dömda till skyddstillsyn står klienterna dömda till villkorlig dom utan övervakare. I linje med vår första frågeställning ville vi se om det fanns brister i kontrollen av denna grupp. Trots ändrad frågeställning i undersökningen känner vi att det inhämtade materialet går att tillämpa på samhällstjänstklienter dömda till både villkorlig dom och skyddstillsyn. För frågeställningen spelar det mindre roll om samhällstjänst är med skyddstillsyn eller med villkorlig dom – riktlinjerna från frivården

är likadana oavsett. Dessutom tar de flesta verksamheterna emot klienter med båda kombinationspåföljderna.

Här det dock viktigt att påpeka att påföljden samhällstjänst kan innehålla olika mycket rehabilitering beroende på om domen är villkorlig eller inte. Straffpåföljden som sådan är enbart av viss rehabiliterande karaktär då den döms i kombination med skyddstillsyn. Det av anledningen att personer som döms till skyddstillsyn anses av kriminalvården vara i större behov av rehabilitering än en person dömd till villkorlig dom. Men eftersom att ett stort spann av brott kan få påföljden villkorlig dom med samhällstjänst kan man anta att personerna som döms är i olika behov av rehabilitering.

Ett annat argument som stärker vårt urval i relation till frågeställningen är att gruppen klienter dömda till villkorlig dom med samhällstjänst är den absolut största delen av gruppen samhällstjänstdömda – 2012 dömdes 1607 personer till samhällstjänst kombinerat med skyddstillsyn, jämfört med 4948 personer som dömdes till villkorlig dom.

Tidsmässigt har vi begränsat oss till verksamhetslistor från 2012 och 2013 för att finna en relevans i Brå-rapporten (2012:4) men också för att kriminalvårdens statistik för 2014 inte är fullständig.

Efter att ha definierat populationen (kontaktpersoner på verksamheter knutna till tre frivårdskontor i Västsverige) så upprättade vi vår urvalsram. Vi valde försöka kontakta var fjärde verksamhet ifrån de tre frivårdskontoren. Det hade självklart varit ultimat att intervjua samtliga verksamheter, men inom ramen för vårt examensarbete så uppskattade vi att var fjärde var en rimlig mängd för oss att hinna med att kontakta. Vi diskuterade detta urval med universitetslektor Jan Strid, som ansåg att det var tillräckligt för att kunna uttala sig om intervjusvaren. Detta urval resulterade i 31 verksamheter från Borås, 51 verksamheter från Göteborg och 22 verksamheter i Vänersborg. Totalt 104 verksamheter. Antalet kontaktpersoner på verksamheterna varierar. Stora organisationer har ofta fler kontaktpersoner medan mindre organisationer ofta bara har en. Vi har genomgående valt att tala med den som har haft huvudansvaret för klienterna under verkställigheten.

Vi har i vårt urval kontrollerat att alla typer av verksamheter finns representerade. Av de 104 verksamheter vi försökt kontakta har vi fått tag på 62 stycken vilket är en svarsfrekvens på nästan exakt 60 procent. Detta resultat är några procentenheter under det som enligt *Metodpraktikan* (2010) är ett normalt bortfall. Men vi anser ändå att vi har ett tillräckligt stort underlag för att använda oss av de tendenser vi sett i intervjusvaren. Dock måste vi vara noga med att poängtera att det är just tendenser. Vi kan alltså bara uttala oss om frågor vi ställt och svar vi har fått.

4.3 Undersökningen

Undersökningen har kommit att handla om verksamheterna på vilka klienterna verkställer sin samhällstjänst. För att nå verksamheterna började vi med att begära ut verksamhetslistor från två kommuner i Västsverige. Det gjorde vi för att få en uppskattning av hur många verksamheter som fanns och hur vi skulle behöva avgränsa oss. Vi tog kontakt med Jonatan Goës, frivårdshandläggare på frivårdskontoret i Göteborg, och frågade om listor på verksamheter i Härryda och Kungsbacka kommun.

Listan på verksamheter som Jonatan Goës skickade innehöll 14 verksamheter och vi bestämde oss för att be om mer. Vi begärde ut verksamhetslistor från Göteborgskontorets upptagningsområde. Det resulterade i 202 verksamheter. Vi fortsatte med frivårdskontoren i Borås och Vänersborg och begärde ut listor över verksamheter aktiva i respektive upptagnings område. I Borås fanns 118 verksamheter och i Vänersborg 89 verksamheter.

Kriminalvården som organisation är uppdelad i regioner. De frivårdskontor som vi har varit i kontakt med och de verksamheter som är aktiva i dessa ligger alla under region Väst. Region väst har fyra frivårdskontor; Borås, Göteborg, Skövde och Vänersborg. Vi har i vår undersökning valt bort Skövde för att begränsa oss till antal verksamheter men också för att få en spridning över olika stora städer och orter.

Efter inhämtandet av verksamhetslistor valde vi, att kontakta var fjärde verksamhet. Det resulterade i 31 verksamheter från Borås, 51 verksamheter från Göteborg och 22 verksamheter i Vänersborg. Totalt 104 verksamheter. Av dessa har vi fått tag på 62 st. Vi har gjort telefonintervjuer där vi har intervjuat den person som varit kontaktperson till klienten under tiden den avtjänat sin samhällstjänst.

De frågor vi ställde när vi ringde till verksamheterna var:

1. Hur många har haft samhällstjänst hos er?
2. Vad har de haft för arbetsuppgifter?
3. Vilka arbetstider har de haft?
4. Har ni fått veta vilka brott de har begått?
5. Kände du till en eller flera av dem innan de kom till verksamheten?
6. Hur har det fungerat att ta emot någon som gör samhällstjänst?
7. Har någon misskött sig? Hur då?
8. Har ni fått någon typ av utbildning från frivården? Vilken information/guidning har ni fått? Önskar ni att ni hade fått mer?
9. Hur mycket kontakt hade du/ni med frivården? Vilka kontroller gjorde de?
10. Hur tycker du att frivården sköter sina kontroller?
11. Enligt dig, vem har haft det största ansvaret för klienten under samhällstjänsten, du eller frivårdshandläggaren?
12. Vad kan bli bättre?

Efterhand adderade vi två frågor som vi tyckte var intressanta:

- Varför har ni tagit emot personer som gör samhällstjänst?
- Tar ni även emot personer från fas 3? Upplever du att de som gör samhällstjänst och de som är i fas 3 konkurrerar om samma arbetsuppgifter?
-

Efter att samtliga intervjuer var gjorda loggade vi alla svar och delade upp svaren efter tema för att se tendenser i hur verksamheterna upplever sitt uppdrag (Se bilagor 2-6).

Intervjuerna varade mellan sju och 15 minuter. Ibland ställde vi följdfrågor, som till exempel efter fråga 2 som handlade om arbetsuppgifter. Där frågade vi ibland om kontaktpersonerna ansåg att uppgifterna var något som annars inte skulle bli gjorda. Ibland kom också intervjupersonerna själva in på ämnen som vi inte uttryckligen frågade om. Två av dessa ämnen har vi valt att plocka upp som kompletterande resultat och nämner också det i vårt reportage. Det handlar om ersättningsfrågan och om att

många definierade och resonerade om att deras ansvar som kontaktperson handlade om mer än det som krävdes av frivården; att dela ut arbetsuppgifter och pricka av närvarolistor.

4.4 Intervjuer

Personer intervjuade och citerade i reportage:

- Stefan Henriksson, verksamhetsansvarig på Unga Kris (15/4)
- Lina, kontaktperson på Myrorna Järntorget (12/3 samt 2/5)
- Ali Mousa, kontaktperson på Hammarbadet (27/3, 17/4, 21/4)
- Sten Björkman, kontaktperson på Vagnshistoriska muséet (9/4 samt 29/4)
- Malin Berntsson, kontaktperson på Uddevalla Bangolf (7/4 samt 26/4)
- Pia Lindberg, handläggare på frivården i Vänersborg (1/4)
- Anders Nygren, handläggare på frivården i Vänersborg (1/4)
- Helene Dahlquist, chef över Kriminalvården region Väst
- Fredrik Wersäll, president i Sveahovrätt (30/4)
- Mattias Hagberg, journalist och författare (28/4 samt 14/5)
- Håkan Persson, ombudsman på fackförbundet Kommunal Väst (22/4)

Personer intervjuade för research:

- Jenny Eriksson, kontaktperson och föreståndare på Ria i Partille (11/4 samt 22/4)
- Olivia, kontaktperson på Myrorna Järntorget (12/3)
- Bob Prskalo, motivatör och kontaktperson på Unga Kris (15/4)
- Anders Holmberg, kontaktperson på Brygghuset (4/4 samt 17/4)
- Anna Billberg, chef över frivården i Borås (16/4)
- Erika Stridh, handläggare på frivården i Borås (16/4)
- Peter Wogelberg, chef över frivården i Göteborg (17/4)
- Jonatan Goes, handläggare på frivården i Göteborg (12/3)
- Erika, dömd till samhällstjänst med villkorlig dom (18/4)
- Nadja Bogestam, utredare på Brå (11/3)
- Magnus Ulväng, professor i straffrätt (11/3)

Övriga:

- Torkel Omnell, presschef Kriminalvården
- Dennis Karlsson, pressekreterare Kriminalvården
- Jan Turvall, lektor och studierektor på Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet
- Anna Jaktén, grävande journalist med erfarenhet av kriminalvården

4.5 Resultat

Ansvar

Det som vi anser vara det viktigaste resultatet av vår undersökning är att det finns en tydlig skillnad mellan vilket ansvar som frivården anser att kontaktpersonerna ska ta vad gäller klienterna och vilket ansvar som kontaktpersonerna upplever att de själva tar. Frivården ska ha det yttersta ansvaret för klienten, vilket frivårdhandläggarna också anser sig ha. Kontaktpersonernas ansvar är att arbetsleda och rapportera till frivården om klienten missköter sig.

20 verksamheter menar dock att de bär det huvudsakliga ansvaret för klienten när hen är på verksamheten. 21 verksamheter säger att det är ett delat ansvar, men av dessa tillägger många att deras ansvar är betydande. Resterande 21 verksamheter har antingen inte kunnat svara på frågan eller svarat att det är frivården som har ansvaret. Kontaktpersonens svar på frågan om vem hen anser ha mest ansvar över klienten:

“Frivården sa ju det att det är vi som är ansvariga. De försökte bolla över det på mig.”
Verksamhet i Göteborg

“Vi har ju ansvar att de ska sköta sina sysslor på verksamheten, men det huvudgripande ansvaret har frivården.”
Verksamhet i Vänersborg

“Det är båda delar. Men klart att vi har ett stort ansvar när de är här.”
Verksamhet i Borås

Utbildning

15 verksamheter uttryckte en önskan om att få någon typ av utbildning av frivården innan de tog emot klienter. 15 verksamheter tyckte inte att det behövdes. Övriga verksamheter har antingen inte haft någon uppfattning eller varit osäkra i frågan.

Av de som inte tycker sig behöva en utbildning arbetar många i en verksamhet där de möter olika typer av människor med olika typer av problematik. Många har sedan tidigare en lång erfarenhet av att handleda och flera är utbildade psykologer och socionomer. Många kontaktpersoner har därför kunskap i hur man bemöter olika människor. Med det sagt är det inte konstigt att dessa inte anser sig behöva en extra utbildning från frivården för att klara av sitt uppdrag som kontaktperson. Av dessa är det däremot många som anser att kontaktpersoner utan utbildning eller motsvarande erfarenhet borde få en utbildning av frivården i exempelvis bemötande.

Kontaktpersonens svar på frågan om hen har fått en utbildning i uppdraget av Frivården:

“Vi har erfarenhet genom vårt arbete som var bra. (...) Det är ju svåra bitar med komplicerade diagnoser och därför är det viktigt med mer utbildning. Man behöver en ganska ordentlig personkännedom.”
Verksamhet i Göteborg

“Jag är utbildad psykolog. Alla andra som inte är rustade borde få utbildning. Men det måste vara frivilligt. Det skulle vara väldigt värdefullt.”
Verksamhet i Göteborg

“Nej, det var en kurs som var frivillig men den var när vi redan var klara. Behövdes heller inte i detta fall, kanske om det varit sexualbrott eller misshandel.”
Verksamhet i Borås

“Det känns ju lite sådär, lite konstigt. Jag har ingen utbildning i psykologi, man får ju utgå från sig själv och sunt förnuft. Det tycker jag är konstigt. Hur man ska ta vissa personer och så. Det har ju gått bra men det känns ändå fel.”

Verksamhet i Vänersborg

Arbetsuppgifter

Klienten ska utföra sysslor som annars inte skulle gjort. Det finns ett bakomliggande syfte till samhällstjänst som bygger på att den dömda ska betala tillbaka till samhället genom att arbeta på ideella eller icke vinstdrivande organisationer. Flera av frivårdshandläggarna berättar om verksamheternas ekonomi och att arbetsuppgifterna som klienten utför på där annars inte skulle bli gjorda. Trots det finns det anledning att ifrågasätta sättet vissa verksamheter använder sig av klienterna.

En kommunal verksamhet hade klienter som målade om inne i byggnaden med motivationen att det annars inte skulle bli gjort. En kulturförening såg till att ha klienter som städare under en period. När en person hade avtjänat sina timmar kom det en ny och på det sättet slapp kulturföreningen betala för städningen eller låta en medlem städa. Motiveringen till detta var att “att det kan ju inte vara smutsigt hur länge som helst.” Detta är uppgifter vi har fått direkt av ovan nämnda verksamheter.

20 av verksamheterna har enligt vår uppfattning klienter som utfört arbetsuppgifter som skulle kunna inkräkta på den reguljära arbetsmarknaden. Vi har frågat kontaktpersonerna vilka arbetsuppgifter klienterna har gjort och utifrån det avgjort huruvida arbetsuppgifterna kunnat inkräkta på den reguljära arbetsmarknaden. Med anledning av att fler arbetsuppgifter har kunnat tolkas som inkräktande och att frivårdshandläggare Anders Nygren i Vänersborg berättade att de ibland måste kalla in facket i frågor blev vi förvånade att ingen på Kommunal väst har hört talas om att samhällstjänst skulle kunna konkurrera med den reguljära arbetsmarknaden. Särskilt med tanke på att flera av verksamheterna som används i Göteborg är direkt anslutna till Kommunal.

Ersättning

Frågan om ersättning är en del av reportaget som inte fanns med i vår ursprungliga frågeställning. Det fanns heller ingen fråga om ersättning i frågebatteriet. Däremot var det fem kontaktpersoner som på eget initiativ har tagit upp ersättning. Av de fem kontaktpersoner som har talat om ersättning är det två som ser ekonomisk ersättning som en förutsättning att i framtiden kunna placera klienter på verksamheter. Inte minst för att antalet dömda tros öka.

”Jag kan ju se att det som att man hjälper någon när man tar emot samhällstjänst, det märks ju ganska så tydligt. Men du ställer ju även upp på staten i det syftet. Så staten kan ju trots allt erbjuda lite, kan jag tycka.”

Verksamhet i Vänersborg

”Jag tror att man kommer få det svårt i framtiden att placera folk med samhällstjänst på de här premisserna. Det är inte så att man gör det för pengarnas skull utan det är ju en samhällsinsats man gör också. Sedan kan man ju räkna att kunna få hjälp till verksamheten. Men att inte få någonting för det tror jag inte kommer gå i framtiden. I synnerhet som har ambitionen från politiskt håll att öka antalet dömda till

samhällstjänst. Men jag tror att man kommer att få ändra på det och ge någon form av stöd, ekonomiskt stöd, till det hela också. Även om den inte blir stor så någonting. Det vore positivt.”

Verksamhet i Borås

”Det är en sak som gör lite ont. Frivården uppskattar inte oss. De bara ger oss dem och sen bara varsågod, hej. Det blir ingen belöning, ingen tacksamhet. Det är bättre med ungdomstjänst, där får man kanske en biobiljett, inte så mycket men de uppmärksammar att man gjort ett bra jobb.”

Verksamhet i Göteborg

Rehabilitering

Frågan om rehabilitering är den andra delen i reportaget som inte funnits med i frågebatteriet men som kontaktpersonerna på eget initiativ kommit in på. Intervjuerna har varit av samtalskaraktär och av den anledningen är svaren ofta långa och resonerade. 15 kontaktpersoner har talat om rehabilitering i relation till vad som ingår i uppdraget som kontaktperson och huruvida samhällstjänsten har en rehabiliterande karaktär. När en person döms till villkorlig dom med samhällstjänst anser kriminalvården att personen inte är i behov av rehabilitering. Det finns en tydlig skillnad i hur frivården och kontaktpersonerna uppfattar klientens behov av stöd och rehabilitering men det finns också eventuellt en diskrepans mellan hur kriminalvården och kontaktpersonerna definierar begreppet rehabilitering.

Frivården kontrollerar att klienten är på verksamheterna under tiden de är schemalagda och att de har genomfört de arbetssysslor man i samförstånd med verksamheten har kommit överens om. Efter samtal med frivårdskontor i Västsverige och efter att ha tagit del av Brårporten 2012:4 har vi förstätt att påföljden kan ha en rehabiliterande effekt i den mån att det för många klienter har varit värdefullt att få befinna sig på en arbetsplats och i ett nytt socialt sammanhang. Frivården uppskattar alltså kontaktpersonernas arbete men de har ingen direkt uppfattning om hur kontaktpersonernas arbete med klienterna går till.

Vad vi har förstätt efter intervjuer med frivårdskontoren och regionchefen Heléne Dahlquist så tror kriminalvården att styrkan i påföljden ligger i att klienterna placeras med ”vanliga samhällsmedborgare”. Heléne Dahlquist säger till exempel att ”jag tänker ändå att de (kontaktpersonerna) är som en vanlig samhällsmedborgare som ska kunna bemöta eller ta hand om en sådan här person (klienten).” Efter att ha intervjuat 62 kontaktpersoner kan vi påstå att många *inte* är vanliga samhällsmedborgare utan personer med empati utöver det vanliga och som känner ett stort ansvar gentemot klienterna och övriga samhället.

Vi tycker att frågan om rehabilitering är intressant för att frivården inte verkar vara medvetna om hur kontaktpersonerna arbetar med klienterna men också på grund av att det finns en tanke om att kriminalvården ska innehålla just vård.

Så här säger en kontaktperson i Borås:

”Vi vill erbjuda en verksamhet som är meningsfull, så då lägger vi ner tid på personen. Det kanske vi inte hade behövt men det vill vi. (...) Ger man någon form av ersättning till

verksamheter som tar emot samhällstjänst ska man ju ställa krav att det ska vara rehabiliterande. Det kan man inte göra om man inte ger någon form av ersättning. Där tycker jag att frivården borde tänka till.”

Verksamhet i Borås

De utvalda resultaten presenteras i sin helhet i en bilaga sist i rapporten.

Vi har loggat svaren på alla frågor vi ställt men presenterar inte alla svar här då dessa frågor inte användes som underlag för vårt reportage. En tendens som vi valde att inte ta med men som ändå är värd att nämnas för eventuella framtida undersökningar är de antal timmar som klienten arbetade per dag. Tanken med samhällstjänst är att de utdömda timmarna ska vara utspridda under lika lång tidsperiod som klienten skulle suttit i fängelse om hen istället dömts till det. Flera av de verksamheter vi talat med uppgav att klienter ibland fick ”jobba av” sina timmar snabbare än vad som var tanken.

För att kunna belägga den tendensen hade vi varit tvungna att gå djupare i varje fall. Frivården i Borås hintade om att den individuella bedömningen kan väga in i om det någon gång är tillåtet att arbeta av sina timmar snabbare än räknat. Exempelvis kan det vara rimligt att låta en person som bor i Stavanger men som blivit dömd till samhällstjänst i Uddevalla arbeta av sina timmar under en kortare period på grund av att resan från hemmet till verksamheten är så lång. Med det sagt valde vi att fokusera på tendenser som var enklare att följa upp och som inte behövde stöd i frivårdens dokumentation. En dokumentation som ligger under sekretess och därmed är svår att få ut i sin helhet.

4.6 Om vi hade haft mer tid

Inom tidsramen för vår magisteruppsats har vi fått välja bort delar och spår som hade varit både relevant och intressant att gå vidare med. Framförallt hade vi velat ha en ansvarsintervju högre upp. I första hand Nils Öberg, generaldirektör för kriminalvården, men även justitieminister Beatrice Ask eller person ur justitieutskottet. Vi trodde att regionchefen Heléne Dahlquist var en rimlig nivå men insåg efter intervjun att hon inte var optimal. Vi gjorde dock, efter samrådan med vår handledare, inga fler ansatser till att få ut en ansvarsintervju på högre nivå. Ansvarsintervjun i reportaget får således fungera som en känsla av vad en liveintervju skulle kunna mynna ut i.

Vi har utgått från att reportaget ska kunna gå i Kaliber i P1, Sveriges Radio. Om reportaget skulle sändas där skulle ansvarsintervjun göras direkt i studion efter sänt reportage. Vi har valt att ha med en variant på ansvarsintervju för att ge ett förslag på hur det skulle kunna låta.

Utöver en annan ansvarsintervju hade vi velat undersöka en större urvalsgrupp för att med större säkerhet kunna dra slutsatser. Vi hade kunnat gå vidare med spår som vi har sett små tendenser till, till exempel så tror vi att frivårdens kontroller är sämre i glesbygd och av den anledningen skulle det vara intressant att undersöka norra Sverige. Ju mer omfattande undersökningen blir ju större möjlighet och intresse finns det i att göra en serie inslag istället för ett längre reportage. I en serie hade det varit högst angeläget att låta ett program vara drivet av klienter. Hur ser dem på sin dom och utförandet av samhällstjänst? Klientens erfarenheter är intressant för att ge en så

talande bild som möjligt av hur straffpåföljden i praktiken verkställs. Här hade vi kunnat gå vidare i kontakterna med de drygt 90 klienter vi redan hade kontaktinformation till.

4.7 Publicistiska beslut och etiska överväganden

Under redigeringsprocessen valde vi att klippa bort Erika, den enda av 96 klienter som hörde av sig och gick med på att bli intervjuad om sin samhällstjänst. Vi tog bort henne av flera anledningar. Framförallt valde vi bort Erika för att hennes historia tog fokus från det som vårt reportage handlar om. Vi hade behövt berätta hennes historia. Erika tyckte att hon hade blivit oskyldigt dömd. Det hade kunnat verka som om vi tog hennes parti vilket hade satt oss i en konstig sits. Det hade flyttat fokus från det hon skulle kunna exemplifiera till att handla om henne och hennes dom.

Vi har också valt bort ljudklipp från en dold inspelning vi gjorde under en intervju med frivårdskontoret i Borås. Bara att spela in en intervju utan de intervjuades medgivande var svårt att göra, men i den situation vi var i då ansåg vi att det var ofrånkomligt (Se 3.5 Problem med frivården). Men efter att ha gått igenom vårt samlade material och med den inspelade intervjun vi hade från mötet med frivårdskontoret i Vänersborg ansåg vi att vi varken hade behov av eller vilja att använda inspelningen. Dels för att ljudkvalitén från den dolda inspelningen var sämre än vårt övriga material och dels för att vi ansåg att det inte var värt att trappa upp konflikten med frivården genom att höra av sig i efterhand och berätta att vi spelat in intervjun utan medgivande. Framförallt gav intervjun med Borås frivårdskontor ingen ny kunskap som behövdes presenteras i reportaget. Det enda som egentligen var intressant i intervjun var deras svar kring en ny påföljdsutredning och att förändringarna som den föreslog dramatiskt skulle ändra frivårdens sätt att arbeta och också kräva mer resurser. Detta bekräftades senare av hovrättspresident Fredrik Wersäll. Intervjun med representanterna från Borås frivårdskontor användes istället som bakgrundsresearch.

När intervjufasen är över inser vi att vårt huvudsakliga spår för undersökningen har fallit, det som handlar om frivårdens närvarokontroller av klienterna under verkställandet av påföljden. Men efter att ha fört långa och många samtal med varandra och med vår handledare inser vi att vi har ett stort underlag för att kunna ge en bild av hur påföljden faktiskt verkställs och om hur kontaktpersonerna på verksamheten ser på verkställandet och om sin roll som arbetsledare åt dömda personer.

Vi väljer att ta med två ämnen i reportaget som kontaktpersonerna på eget initiativ ger uttryck för. Många kontaktpersoner resonerar om vad som ingår i deras ansvar som kontaktperson och menar att det sträcker sig längre än frivårdens krav på dem. Eftersom vi inte uttryckligen frågat personerna i vår undersökning om detta är det enbart 15 personer som beskriver det på eget initiativ. Många kontaktpersoner drivs av ett stort patos och vi tror att det skulle bli fler om vi ställt frågan från början. Men nu har vi inte det och därför har vi försökt vara tydliga med att inte göra några generaliseringsanspråk.

Vi väljer också att lyfta fram frågan om ekonomisk ersättning i reportaget, trots att vi inte uttryckligen frågat verksamheterna om detta (vi insåg att vi borde ha frågat om det för sent i processen helt enkelt). Eftersom samhällstjänst med allra största sannolikhet kommer att bli ännu vanligare i framtiden så är det också ett rimligt antagande att verksamhetsbristen kommer att bli ett större problem än det är idag, inte minst för att

det finns andra aktörer (ex fas 3) som konkurrerar om platserna. Kanske kommer ersättning bli nödvändigt för att värva fler verksamheter? Med det i bakhuvudet tycker vi att det är relevant och intressant att lyfta de fåtal kontaktpersoner som på eget initiativ tagit upp frågan om ekonomisk ersättning, med reservation för att de är just ett fåtal.

5. Litterär reflektion

5.1 Sanningsanspråk

Nils Hanson skriver i boken *Grävande journalistik* om att det är viktigt att inte låta grävjobbet bli en jakt på att bekräfta ett missförhållande och därigenom missa eller till och med blunda för fakta som inte stämmer med den hypotes man jobbar med. (2009:193) Vi anser att vi varit lyhörda för denna problematik i vårt arbete. Efter att ha läst en Brå-rapport om att kontroller av klienterna ibland inte utfördes, samt att klienterna själva i många fall ansåg att samhällstjänsten var för "lätt" så var vår hypotes att det kunde finnas misskötsel både från klienter och från frivårdens sida. Men efter att ha påbörjat vår undersökning och intervjuat ett antal personer så insåg vi dock att det skulle bli svårt att få täckning för det missförhållandet. Vi hade däremot kommit till flera andra intressanta insikter som att de kontaktpersoner som helt ideellt tar emot personer dömda till samhällstjänst är själva förutsättningen för att påföljden överhuvudtaget går att verkställa. Den insikten blev det som vårt reportage tillslut kom att handla om. Det är i sig inget missförhållande men eftersom att den generella kunskapsnivån om samhällstjänst är låg så anser vi att det finns ett intresse i den informationen. Reportaget, *I samhällets tjänst*, belägger inget missförhållande. Istället är reportaget av informerande och i viss mån problematiserande karaktär.

5.2 Journalistik vs forskning

Per Molander skriver i artikeln *Journalisten som forskare* (2010) att journalistiskt arbete och forskning på flera sätt liknar varandra, till exempel genom att de delar ett sanningsideal och även ett objektivitetsideal. I undersökningen har vi naturligtvis strävat efter att komma så nära dessa ideal som möjligt. Molander skriver dock att en journalistisk undersökning i viss mån kan vara partisk, utan att för den sakens skull brista i objektivitet (2010:191-93). Detta är något som vi har resonerat en del kring när vi genomförde vår undersökning. Vi inser att de resultat vi valt att fokusera på i vårt reportage delvis skulle kunna uppfattas som att vi är partiska. Vi har sett ett stort engagemang hos kontaktpersonerna. Genom att försöka skildra det kan det tolkas som att vi ställt oss på kontaktpersonernas sida. Vi anser dock att vi inte undanhållit viktiga fakta eller påstått något som vi inte kan backa upp. Enligt den definition som Molander beskriver i sin text håller vi oss därmed fortfarande så objektiva som situationen kräver (2010:193).

Molander beskriver också flera skillnader mellan hur forskaren och journalister arbetar. En av skillnaderna rör vilka urvalskriterier man arbetar med. Forskare försöker hitta mönster och regelbundenhet, medan journalister försöker hitta det som avviker (2010:196-97). I vårt arbete så har vi dock arbetat både med att visa mönster och belysa avvikelser. Det mönster som vi har skildrat i reportaget handlar om hur merparten av de kontaktpersoner vi intervjuat har visat ett stort engagemang för de samhällstjänstdömda och tagit ett större ansvar än vad som krävs av dem. Detta

mönster har vi sedan använt för att visa på att det finns en skillnad mellan hur kontaktpersonerna och Frivården ser på uppdraget. I riktlinjerna som frivården använder för verkställandet av samhällstjänst kan man läsa att kontaktpersonerna ska ta närvaro och anmäla till frivårdshandläggaren om klienten inte dyker upp eller missköter sin samhällstjänst. I fallet om huruvida kontaktpersonerna tar ett större ansvar än vad som krävs av dem har vi bara kontaktpersonernas egen utsago att gå på. Det finns med andra ord en risk i att bygga ett påstående på deras berättelser, vi kan inte garantera att kontaktpersonerna talar sanning. Vi har dock kunnat se att många kontaktpersoner beskriver sitt uppdrag som större än det som krävs av dem. Kontaktpersonerna väljer alltså att ta ett större ansvar än vad som ursprungligen är idén. Således finns det olika uppfattningar om vilket ansvar kontaktpersonen ska ta mellan kontaktpersonerna själva och frivården. Att lyfta konflikter är ytterligare en sak som skiljer journalisten från forskaren enligt Molander (2010:200).

De avvikelser vi har hittat rör främst de tillfällen då samhällstjänstdömda har gjort arbetsuppgifter som inkräktat på den reguljära arbetsmarknaden. Enligt Molander finns det en risk att man visar en skev bild av verkligheten genom att fokusera på avvikelser, att man gör ett problem större än vad det i själva verket är (2010:197). Vi har dock försökt undvika detta genom att vara tydliga med att använda uttryck som exempelvis "i några fall har det sett ut såhär".

5.3 Dramaturgi

Nils Hanson menar att det är av största vikt att en historia är berättad på ett sätt som engagerar för att nå ut till sin publik. Man vill ha en "riktigt god story, inte en lång och tröttsam presentation av fakta" (2009:251). Detta är något som vi har brottats med när vi kom till redigeringsfasen av vårt arbete. Vårt största problem har varit just att reportaget inte skulle bli allt för faktatyngt. Detta var svårt eftersom samhällstjänst inte är speciellt omskrivet eller granskat, vilket gör att den generella kunskapsnivån kan antas vara låg. Vi var därför tvungna att förklara en del grundläggande saker, som vad samhällstjänst är, vilka som kan få det, vilka som kan ta emot dömda etc. En del av dessa fakta ligger i reportagets inledande minuter, vilket vi inser inte är helt ultimatum för att väcka det känslomässiga engagemang som Nils Hanson efterfrågar. Men vi bedömde att viss information behövde komma tidigt i reportaget för att lyssnarna skulle hänga med i vad vi pratar om längre fram.

Vi har försökt skapa dramaturgi i reportaget genom att generellt fokusera mycket på kontaktpersonernas upplevelser, och i den mån det gått – skapa scener som levandegör personerna. Sedan har vi försökt stärka deras berättelser med citat från sakkunniga personer. Nils Hanson skriver också om att det är viktigt att skapa framåtrörelse i reportaget för att få folk att fortsätta lyssna. Denna framåtrörelse kan skapas genom att skapa förväntningar hos lyssnaren, som man sedan givetvis måste leva upp till (2009:256). I vårt reportage har det varit en balansgång mellan att inte berätta allt på en gång och att behålla tydligheten i reportaget hela vägen igenom. Lösningen för oss blev att dela upp problematiken med samhällstjänst i flera mindre kapitel, där varje kapitel i sig har en egen dramaturgi. I slutet av reportaget har vi genom ansvarsintervjun försökt återknyta till alla kapitel.

6. Framtida undersökningar

I höst väntar en stor omorganisation för frivården. I samband med den och med tanke på påföljdsutredningen som ska tas i beaktning kommer frivårdens uppdrag bli mer omfattande än det redan är. Av den anledningen vore det intressant att följa upp vår undersökning om ett år för att se hur omorganisationen och påföljdsutredningen har påverkat verkställigheten av straffpåföljder i frihet.

Sedan Nils Öberg tillträdde som generaldirektör har kriminalvården stått under stora förändringar. Hur upplever en hårt ansatt kriminalvård stora förändringar? Hur väl rustad är handläggarna på kriminalvården? Ligger förändringarna i linje med politiska strömningar?

Det vore intressant att göra en större intervjuundersökning med fokus på klienter i olika delar av landet. Får klienten samma stöd oberoende av var hen bor? I Brårapporten *Samhällstjänst - dagens situation och framtida möjligheter* beskrivs olikheter i kontroller av klienten ute på verksamheten beroende på om klienten befinner sig i stad eller på landsbygd. Kanske upplevs verkställigheten av straffet olika beroende på var i landet klienten avtjänar sitt straff?

Ett annat fokus som är av intresse är att undersöka frivårdshandläggarnas attityder. Vi har sett tendenser till att handläggarna i region väst går mycket på "sunt förnuft" när de försöker matcha klienter med verksamheter och att sunt förnuft sällan betyder samma sak från en person till en annan. Kan friheten i handläggarnas uppdrag göra att man bedömer klienterna olika?

7. Källförteckning

Skriftliga källor

- Hansson, N (2009) Grävande journalistik. Stockholm: Ordfronts Förlag
Esaiasson, P m.fl (2012) Metodpraktikan Stockholm: Norstedts Juridik AB.
Molander, Per (2010) 'Journalisten som forskare' i Krogh, T (ed) Journalistisk kvalitet? Stockholm: Stiftelsen Institutet för mediestudier
Thurén, Torsten (2013) Källkritik. Stockholm: Liber AB.
Hagberg, Mattias. (2006) Släpp fångarna loss. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
Handbok om samhällstjänst (2012:6) Kriminalvårdens interna handbok
Justitiedepartementet, Kriminalvårdskommittén, SOU 2005:54, *Framtidens kriminalvård*.
Justitiedepartementet, påföljdsutredningen, SOU 2012:34, *Nya påföljder*.
Regeringens proposition 1989/90:7, *Om försöksverksamhet med samhällstjänst. Samhällstjänst – i samhällets tjänst?* (Brårapport 2003:3)
Frivården i Sverige – En kartläggning (Brårapport 2010:10)
Samhällstjänst – dagens situation och framtida möjligheter (Brårapport 2012:4)

Muntliga källor

Personer intervjuade och citerade i reportage:

- Stefan Henriksson, verksamhetsansvarig på Unga Kris (15/4)
- Lina, kontaktperson på Myrorna Järntorget (12/3 samt 2/5)
- Ali Mousa, kontaktperson på Hammarbadet (27/3, 17/4, 21/4)

- Sten Björkman, kontaktperson på Vagnshistoriska muséet (9/4 samt 29/4)
- Malin Berntsson, kontaktperson på Uddevalla Bangolf (7/4 samt 26/4)
- Pia Lindberg, handläggare på frivården i Vänersborg (1/4)
- Anders Nygren, handläggare på frivården i Vänersborg (1/4)
- Helene Dahlqvist, chef över Kriminalvården region Väst
- Fredrik Wersäll, president i Sveahovrätt (30/4)
- Mattias Hagberg, journalist och författare (28/4 samt 14/5)
- Håkan Persson, ombudsman på fackförbundet Kommunal Väst (22/4)

Personer intervjuade för research:

- Jenny Eriksson, kontaktperson och föreståndare på Ria i Partille (11/4 samt 22/4)
- Olivia, kontaktperson på Myrorna Järntorget (12/3)
- Bob Prskalo, motivator och kontaktperson på Unga Kris (15/4)
- Anders Holmberg, kontaktperson på Brygghuset (4/4 samt 17/4)
- Anna Billberg, chef över frivården i Borås (16/4)
- Erika Stridh, handläggare på frivården i Borås (16/4)
- Peter Wogelberg, chef över frivården i Göteborg (17/4)
- Jonatan Goes, handläggare på frivården i Göteborg (12/3)
- Erika, dömd till samhällstjänst med villkorlig dom (18/4)
- Nadja Bogestam, utredare på Brå (11/3)
- Magnus Ulväng, professor i straffrätt (11/3)

Övriga

- Torkel Omnell, presschef Kriminalvården
- Dennis Karlsson, pressekreterare Kriminalvården
- Jan Turvall,
- Anna Jaktén, grävande journalist med erfarenhet av kriminalvården

Websidor

Kriminalvården

- <https://www.kriminalvarden.se/sv/Om-Kriminalvarden/Fragor-och-svar/> (2014-05-23, 13:32)

Statistik villkorlig dom med samhällstjänst 2007-2012.

- <https://www.kriminalvarden.se/sv/Statistik/Samhallstjanst/Statistik-villkorlig-dom-med-samhallstjanst/> (2014-05-20, 15:48)
- <https://www.kriminalvarden.se/sv/Frivard/Samhallstjanst/> (2014-05-20, 14:32)
- <https://www.kriminalvarden.se/sv/Frivard/Samhallstjanst/Hjalp-till-att-hitta-platser/> (2014-05-20, 15:02)

Brottsförebyggande rådet:

Lagföringsbeslut efter huvudbrott och huvudpåföljd 2012.

- <http://www.bra.se/bra/statistik/420/2012/420La-2012.html> (2014-05-23, 13:16)

8. Musikkättigheter

Så som det ser ut nu kommer reportaget bara publiceras internt. Om det skulle publiceras av Sveriges Radio är det deras ansvar att betala stimpengar.

9. Arbetsfördelning

Vi har arbetat med alla större moment tillsammans och delat upp arbetet med att ringa, logga och intervjua jämnt. Under sista redigeringsfasen tog Hannah och Emelie större ansvar för redigeringen av inslaget medan Liza började på metodrapport och analys.

10. Målgrupp

Vår tänkta målgrupp är det åldersspann som skulle kunna lyssna på Tendens eller Kaliber i P1. Vi tänker oss också en publicering i sin helhet och har byggt vårt reportage utifrån de formaten. Utan vår sista ansvarsintervju är inslaget ca 26 min långt. Skulle man bygga på med en ansvarsintervju i studion skulle vi absolut landa på 29-30 minuter. Ser man på gestaltning är vårt inslag mer likt Kaliber i hur programmet är uppbyggt än Tendens.

Bilaga 1: Line by line

Nedan har vi lyft ut våra egna citat och påståenden från reportaget med källhänvisning.

"Ett av Sveriges vanligaste straff"

Se statistik hos Brå: Lagföringsbeslut efter huvudbrott och huvudpåföljd 2012.

<http://www.bra.se/bra/statistik/420/2012/420La-2012.html>

23/5-2014, 13:16

"Samhällstjänst är en straffpåföljd som blir allt vanligare i Sverige"

Se "Statistik villkorlig dom med samhällstjänst 2007-2012".

<http://www.kriminalvarden.se/sv/Statistik/Samhallstjanst/Statistik-villkorlig-dom-med-samhallstjanst/>

23/5-2014, 13:19

"Den som döms till samhällstjänst ska istället för att sitta i fängelse utföra oavlönat arbete på kommuner eller icke vinstdrivande organisationer"

Se beskrivning av samhällstjänst på kriminalvårdens hemsida:

<https://www.kriminalvarden.se/sv/Frivard/Samhallstjanst/>

20/5-2014, 14:32

"Samhällstjänst infördes i början på 90-talet efter att det blivit allt tydligare att många fängelser blev en plantskola för unga kriminella"

Sid 13 i "Regeringens proposition 1989/90:7, om försöksverksamhet med samhällstjänst".

Också i Brårapport 2012:4, sid 40

"En person som sitter på anstalt kostar ungefär 1800 kronor varje dygn medan en person som gör samhällstjänst bara kostar 200 kr per dygn"

Se kriminalvårdens hemsida:

<https://www.kriminalvarden.se/sv/Om-Kriminalvarden/Fragor-och-svar/>

20/5-2014, 14:50.

"samhällstjänst har en låg återfallsstatistik"

Magnus Ulväng, professor i straffrätt (11/3), Brårapport 2012:4.

"Det finns inga riktlinjer från Kriminalvården som säger att kontaktpersonerna ska ta det omfattande ansvaret som de gör"

Handboken och kriminalvårdens hemsida:

<https://www.kriminalvarden.se/sv/Frivard/Samhallstjanst/Hjalp-till-att-hitta-platser/>

20/5-2014, 15:02

"Kriminalvården ska bekosta arbetskläder till verksamheterna"

Frivårdskontoret i Borås, handboken sid. 34 (14.1 Verkställighetskostnader – utredning av bidragsbehovet).

"Många typer av brott kan leda till villkorlig dom med samhällstjänst. Nästan hälften av alla som döms till straffpåföljden har begått olika typer av våldsbrott. Men även rattfylla, sexual- och narkotikabrott kan leda till samhällstjänst"

Se statistik hos Brå: Lagföringsbeslut efter huvudbrott och huvudpåföljd 2012.

<http://www.bra.se/bra/statistik/420/2012/420La-2012.html>

23/5-2014, 13:16

”En person dömd till samhällstjänst ska arbeta oavlönat på en ideell eller kommunal verksamhet”

handboken sid 18 (8.1 Lämpliga samhällstjänstplatser, 5 § FARK Frivård).

”2012 dömdes 6000 personer till samhällstjänst”

Se statistik hos Brå: Lagföringsbeslut efter huvudbrott och huvudpåföljd 2012.

<http://www.bra.se/bra/statistik/420/2012/420La-2012.html>

23/5-2014, 13:16

”De senaste sex åren har antalet dömda ökat med 40 procent”

Se kriminalvårdens hemsida:

<https://www.kriminalvarden.se/sv/Statistik/Samhallstjanst/Statistik-villkorlig-dom-med-samhallstjanst/> 20/5-2014, 15:48

”Påföljden ska vara trovärdig, meningsfull och ett sätt för klienterna att betala tillbaka till samhället”

Regeringens proposition 1989/90:7, *Om försöksverksamhet med samhällstjänst*, sid. 27–28.

Bilaga 2: Verksamhets svar Ansvar

Kontaktpersonens svar på frågan om vem som har ansvar över klienten.

Ansvar Göteborg

Kommunal verksamhet: Ytterst är det ju jag. Juridiskt är det ju frivården men de (frivården) är ju inte här hela tiden.

Religiöst samfund: Det är ju vårt ansvar men det var inte så betungande.

Idrottsförening: Det är ju jag om det står mellan oss två. Men vi fick ju hjälp så det var bra, men samtidigt måste vi vara steget före och koma på arbetsuppgifter och vara tillmötesgående.

Simhall: Vad tror du själv? Det är vi. Det är ett stort ansvar

Idrottsförening: Den tiden de är här är det klart att jag har ansvaret. Men inte så tungt ansvar.

Frivilligorganisation: De (frivården) har ju ansvar på så sätt att de ska kolla, men när de är där så är de ju med oss.

Religiöst samfund: Det är svårt att gradera. Frivården har ju ett jättestort ansvar att försöka gradera klienten och var de ska göra. Men under arbetets gång har ju vi ett stort ansvar. Det är ju tre parter och alla har ju ett visst ansvar.

Religiöst samfund: Frivården har det yttersta ansvaret.

Kulturförening: Frivården sa ju det att det är vi som är ansvariga. De försökte bolla över det på mig.

Religiöst samfund: Frivården. Vi erbjuder en möjlighet för människor att dels ta sitt straff men också hitta en positiv miljö där man kan göra en tjänst för att avtjäna sitt straff.

Idrottsförening: Frivården självklart. Skulle de inte sköta sig så är det ett självklart samtal till Frivården att han har gett sig härifrån.

Intresseorganisation: Delat mellan Frivården och verksamheten.

Ridklubb: Frivården. Vi får ju ansvara för att de inte gör något tokigt på plats. Men om de inte sköter sig är det Frivården som tar det.

Secondhand: Arbetsledarna på golvet. Självklart är det Frivårdens ansvar om någon gör något fel.

Intresseorganisation: Frivården, jag var bara en arbetsförmedlare, mitt ansvar var att ha koll på att han var där. Vi, som koloni, var ju inte beredda att ta på sig ansvaret. Mitt ända ansvar var att ringa om han inte dök upp eller skötte sig, men det gjorde han.

Idrottsförening: När de är här har jag ansvaret i och med att jag är arbetsledare. Jag hade ju kunnat ljuga för Frivården om jag ville. Det är lätt att mygla. "Men jag ansåg att nu har de ju gjort något, då ska de fassen i mig få göra det".

Secondhand: Förutom personen själv, så är det väl Frivården. Det vi gör är ju att rapportera.

Idrottsförening: Verksamheten har ett stort ansvar. Som klubb anser jag att vi har ett stort samhällsansvar.

Religiöst samfund: Kontaktpersonen känner ansvar när de är på gården. Känner ansvar över alla som kommer till gården. Frivården har kontrollansvar.

Secondhand: Frivården. De är ju de som tar hand om problem om de uppstår. Sen har ju vi naturligtvis ansvar för att se till att arbetet fungerar, att ge dem arbete. Men ytterst är det frivården.

Intresseorganisation: Hur menar du då? Vilken typ av ansvar? De är ju hos oss och gör arbetet. Jag vet ju inte eftersom jag bara haft två. Jag upplever ju att det är ett ansvar, särskilt att få det att fungera i arbetslaget. Men frivården följer upp det bra.

Religiöst samfund: Det beror på vilken aspekt man ser det på. Vi har ansvar när de är, men frivården har yttersta ansvar.

Secondhand: Frivården är de ytterst ansvariga.

Kulturförening: Det beror på vad man menar för ansvar. Vi har ansvar för att vara här när arbetet ska utföras hela tiden, vi ska handleda och rapportera in till frivården när någonting är fel. Det är ju frivården som har det egentliga ansvaret för de har en plikt att stå till förfogande till samhället.

Religiöst samfund: Frivården har egentligen det största ansvaret. Jag ser mig själv som ställföreträdande hopp och de personer som är hos mig har väldigt lite förtroende för myndigheter så jag tar ganska mycket ansvar där.

Kommunal verksamhet: Det måste ju vara frivården som har största ansvaret.

Secondhand: Vi har ju ett stort ansvar men frivården litar på oss och tar också sin del. Det är ett delat ansvar.

Intresseorganisation: -

Ansvar Vänersborg

Ridklubb: Jag har ansvar. Om jag inte skulle sköta mig skulle det bli katastrof.

Religiöst samfund: Ansvaret ligger på den som gör samhällstjänsten. Upp till den som gör straffet. Självt tycker jag att om man kan göra något för en annan så ska man.

Bangolf: Frivården har störst ansvar. I praktiken är det inte så. Jag tar mer ansvar än jag borde. För att man kände att man kunde göra en god gärning. Arbetar även som övervakare.

Idrottsförening: Handläggaren egentligen men vi har ju ett väldigt ansvar, en övergripande kontroll. Men frivården får reda ut, det är inte vårt ansvar. Man ska ställa upp för samhället.

Ridklubb: Frivården bär det yttersta ansvaret och det känns verkligen som att de tar det. Jag kan känna ett människoansvar och ett ansvar för vår verksamhet. Mer inför föreningen och medlemmarna men även för personen som är här. Ingen mår nog bra av att vara dömd även om man har gjort något dumt. Då tror jag man måste bemötas med värdighet oavsett. Det du har bakom dig, det ser inte jag, det är intressant för mig. Det är det som är nu och framåt.

Secondhand: Det känns som att det är vi för vi tar ju ansvaret.

Båtklubb: Vet ej.

Secondhand: Vi har ett delat ansvar när de är här hos oss. Vi vill göra något som ger tillbaka till samhället.

Idrottsförening: Jag fick väldigt bra kontakt med honom så det gick väldigt bra, men visst ansvar kände jag nog att jag hade.

Idrottsförening: Det enda ansvaret jag har är att jag ska rapportera in tid till frivården.

Idrottsförening: Vår verksamhet. Vi har ansvar att han är här. Är han inte det är det vårt ansvar att lösa det. Talar med klienten först. Tar kontakt med FV i andra eller tredje hand.

Religiöst samfund: Vi har ju ansvar att de ska sköta sina sysslor på verksamheten, men det huvudgripande ansvaret har FV.

Religiöst samfund: Vi har tagit på oss ett ansvar där vi ser till att personen är på plats och är oss behjälplig. Jag känner inte att jag har haft en extra belastning. Om ingen kommit har jag haft ett telefonnummer som jag ringt då (Frivården)

Privat hantverkare: Det måste ju vara jag.

Äldreboende: Ja, jag är ju ansvarig för arbetsmiljön och jag kan ju åka dit om det inte fungerar bra, så visst har jag ett stort ansvar.

Ansvar Borås

Kommunal verksamhet (vuxenutbildning): Ansvaret att han gör det han ska på arbetsplatsen har jag, att han är här sin tid osv ligger på frivården.

Religiöst samfund: Det är väl trots allt frivården.

Bowlinghall och butik: Delat ansvar. Vi har inga krav på oss men vi är skyldiga att säga som det är när de gör kontroller

Secondhand: Det är kanske mest vi här. Eftersom de är utskickade hit till oss.

Kommunal verksamhet: -

Simhall: Delat ansvar. Vi har ansvar att ge vettiga arbetsuppgifter.

Kommunal verksamhet: Vi har ansvaret här ("tror jag"), men tiderna har frivården ansvar.

Kommunal verksamhet (vuxenutbildning): -

Museum: Det är jag. Delat ansvar men största ansvaret har jag.

Religiöst samfund: -

Kommunal verksamhet: Det är frivårdshandläggaren, vi kan arbetsinstruera dem om de kommer till oss, men vi ansvar inte för att de ska vara här.

Religiöst samfund: Handläggaren, men när personen är här är det vi. Men vi har inget ansvar att se till att han är här, eller följa upp etc.

Kommunal verksamhet: Svår fråga, men det känns ju som att vi har ansvar när hen är här. Men inget ansvar att se till att hen är här.

Religiöst samfund: Det vet jag inte. Har inte tänkt på. Vi hade ju ansvar när han var här.

Kommunal verksamhet: -

Kommunal verksamhet: Frivården. Vi har en kultur av att hjälpa till, hjälper även andra som hamnat snett.

Museum: Vi på muséet. Frivården har ju ansvar innan med utredningar etc, men genomförandet har vi störst ansvar för.

Idrottsförening: Det är väl frivården som har störst ansvar.

Kommunal verksamhet: Känslan är ju att det är vi, för vi vill erbjuda så meningsfull tid här som möjligt. Hade gärna fått någon typ av ersättning också, det tar ändå tid av en.

Kommunal verksamhet: Det är båda delar. Men klart att vi har ett stort ansvar när de är här.

Bilaga 3: Sammanställning Arbetsuppgifter

Kontaktpersonens svar på vilka arbetsuppgifter klienten har fått göra på verksamheten.

Arbetsuppgifter Göteborg

Kommunal verksamhet: Allt från att byta däck till klippa gräsmattan, städa. Arbetsuppgifter som är enklare.

Religiöst samfund: Sköter caféet, lite lätt städning, svarar i telefon, den som hade bil hämtade och lämnade gamla och sjuka människor.

Idrottsförening: Hjälpa i kansliarbetet, han gjorde inventering i vårt mötesrum och utförde ärenden som vi slapp göra.

Simhall: Städa, torka. Jag själv jobbar som personlig tränare och pratar med dem mycket om livet. Det handlar mest om att rätta till dem mer än att ge dem jobb. Många av de som varit här har fått jobb efteråt på grund av mig.

Idrottsförening: Har renoverat i gymmet, en kille som var här målade. Lite vaktmästaruppgifter.

Frivilligorganisation: Vi jobbar med förstahjälpen på olika evenemang, ta hand om material och städa lokalen.

Religiöst samfund: Skötsel av gravplatser, det hade inte blivit lika bra om vi hade gjort det själva.

Religiöst samfund: Församlingsuppgifter, vara med vid gudstjänster, soppkök, på ålderdomshem, möter människor.

Kulturförening: Mest renoveringsjobb på fastigheten, måla om, riva en vägg, klippa gräs, städa, allt möjligt. Det finns alltid mycket att göra. De har inte tagit någon annans jobb.

Religiöst samfund: Försökte hitta vad de själva var intresserade av. Någon höll på med ljud- och filmproduktion och gudstjänst. Någon med fika och rent praktiskt. "Se vilka gåvor de hade". Det blir lite extrajobb för oss. Ingen extra arbetskraft utan snarare extra från mig som ledare.

Idrottsförening: I huvudsak arbetsuppgifter utomhus, park, natur, trädgårdssysslor. De gör saker som andra aldrig gör.

Intresseorganisation: Meka med tåg, renoverade gamla tåg. Han gjorde sådant som behövde göras.

Ridklubb: Vaktmästarjobb, olika saker.

Secondhand: Samma som de andra. Jobbar på olika stationer beroende på förmåga.

Frivilligorganisation: Trädgårdsunderhåll i det vida begreppet. En "grovis"

Idrottsförening: Skötsel av en motorbana. Lite som en fastighetskötare.

Secondhand: Ta emot varor, sortera, ibland lite tyngre saker (bära, lyfta). Varit bland kunder, organiserat och skyltat. Precis som vi som jobbar här. Fast verkligen grejer som inte skulle blivit gjorda.

Idrottsförening: Städa.

Religiöst samfund: Flytta, städa, trädgård.

Secondhand: Varierande. Ta emot möbler, uppackning, plock, hjälp till kunder. "Vi lever ju hela tiden med för lite personal och vissa grejer är väldigt tunga att göra, till exempel med att lyfta möbler och vi har ju pensionärer här annars. Jag skulle inte säga att uppgifterna annars inte skulle bli gjorda men det är ju en väldigt stor hjälp för oss."

Intresseorganisation: Trädgårdsarbete, beskära träd

Religiöst samfund: Vaktmästeri, disk och matlagning, ibland administrativa uppgifter.

Secondhand: Detta är ju en second hand, vi gör alltså allt som har att göra med det, t.ex. hämtar varor, plockar in varor, plockar upp varor, gör iordning till försäljning, städar lokalen. Precis som vilken annan anställd som helst, de får hänga på vad vi andra gör.

Kulturförening: Städning. Man kan ju inte ha ostädat i alla evighet men det hade ju gjorts av ideella ledare i så fall.

Religiöst samfund: De gick bredvid vaktmästaren och gjorde sysslorna som den gjorde. Även handla. Det skulle bli gjort annars men det hade tagit längre tid.

Kommunal verksamhet: Kvällstid i öppen verksamhet med barn och ungdomar samt trimmade gräs och sådana saker.

Secondhand: Allt som har med butiken att göra. Sortera kläder, stå i kassan, städa, packa upp.

Intresseorganisation: Ingen samhällstjänst är den andra lik. Alla får göra olika saker. Vi försöker se vad är bra på, laga mat, hjälpa fastighetskötare eller en annan anställd med programverksamhet till exempel.

Arbetsuppgifter Borås

Kommunal verksamhet: Allmänna vaktmästaruppgifter, det som behövs, alltiallo.

Religiöst samfund: Visst hantverk, parkarbete, lägga stenplattor

Bowlinghall med butik: Second hand butik, ta emot grejer, hjälpa till på bowlingen. Gör jobb som klubbmedlemmar hade fått göra istället.

Secondhand: Cafeuppgifter, butiken, lager.

Kommunal djurpark: Har ibland önskat att någon var hantverkare men de flesta har fått hjälpa till med djurskötsel och att hålla rent.

Simhall: Alla arbetsuppgifter som finns här, även badvakt på kvällarna OBS!

Kommunal verksamhet: Är med mellan- och högstadieungdomar i verksamheten, caféverksamhet. Samma uppgifter som anställa gör.

Kommunal verksamhet (vuxenutbildning): Studerade

Museum: gått igenom museiföremål, sorterat.

Religiöst samfund: hjälpt till i verksamheten, lagat saker t ex trädgårdsmöbler.

Kommunal verksamhet: Några har varit på resurshuset, målat, renoverat. En har gjort arrangemang om mäns våld. Uppgifterna är beroende på hur människan ser på hur den kan bidra till vår verksamhet.

Religiöst samfund: Extra saker, han har varit i snickeriet, sopat. Han gör det vi inte hinner med. Vaktmästaruppgifter.

Kommunal verksamhet: Fått jobba med äldre på olika sätt, hon hade erfarenhet av det sedan tidigare.

Religiöst samfund: Klippa gräs, röja, vaktmästartjänst. Inte arbetsuppgifter som ej skulle bli gjorda. Vanliga arbetsuppgifter.

Kommunal verksamhet: Olika, underhållsarbete på vattenverket, några på återvinningscentralen. Inte uppgifter som inte skulle bli gjorda. Förr eller senare skulle de blivit gjorda. Vi är måna om att vi ska ha en meningsfull sysselsättning.

Kommunal verksamhet: Enklare trädgårdsarbete, gräsklippning. Delvis arbetsuppgifter som inte skulle bli gjorda.

Museum: Varierar, bygga järnväg, städa muséet etc. Inte saker som annars ej skulle bli gjorda. Skulle bli gjorda av medlemmar.

Idrottsförening: Skötte fotbollsplan, städade omklädningsrum, det underlättade, vi gör allt på frivilligbasis, någon annan skulle fått göra det

Kommunal verksamhet: hjälpa till i secondhandbutiken, stå i kassan, ta in varor.

Kommunal verksamhet: måla, elevassistent, expeditionsarbete.

Arbetsuppgifter Vänersborg

Ridklubb: Fixa med sly, greja med staket, gjort i ordning i hammocken, osv. Saker som inte blir gjorda annars.

Kyrkogård: Kyrkogårdsförvaltning, gör samma som alla andra.

Bangolf: Trädgårdsskötsel, vaktmästarjobb. Klienterna gör vad vi gör.

Idrottsförening: Beror på säsong. Mest mellan vår-höst. Städa duschar, underhåll utomhus. Trädgård. Vissa grejer skulle inte blivit gjort, men vissa grejer kan de göra så att vi kan göra saker som annars inte hade blivit gjort.

Ridklubb: Arbetsmarknadspolitiska åtgärder, det blir grädde på moset. Vi reder oss utan men det blir så mycket bättre med. Ser olika ut, häst- och stallskötsel, måla, köra traktor, harva ridbana, anläggningsvård. Ersätter aldrig ordinarie personal. De stöttar den ideella verksamheten, det finns meningsfulla uppgifter som vem som helst kan utföra med stöd av oss.

Secondhand: Hjälpt till med det mesta. Är det killar har de hjälpt till i möbelavdelningen, plockat och lagat. Är det tjejer så är de på kläddavdelningen. Det beror på att det var uppdelat på olika ställen förut. Det är sådant som vi gör när vi jobbar. Tveksamt om vi skulle hinna med allt utan sht och fas 3, nu när vi blivit större.

Båtklubb: Snickrade och målade sjöbodas. Det hade nog blivit gjort men det fanns ingen prioritet på det. Han reparerade saker. Fick göra mängder

Secondhand: Ta emot varor, stå i kassan.

Idrottsförening: Skrapade färg från väggarna, det var en häutig kille. I vanliga fall har jag hjälp av en annan kille men då var han hemma för att hans pappa hade dött så det var ju väldigt lägligt. Jag har ju gjort det jobbet förut innan jag fick problem med hjärtat.

Idrottsförening: Vardagliga sysslor, allt från städning till gräsklippning

Idrottsförening: Vaktmästargrejer, dagligt arbete. Serva maskiner, bingoverksamhet, mycket städning i skolans lokaler, en biograf som de sköter. Sådant som vaktmästaren får göra men han blir avlastad med Samhällstjänst.

Religiöst samfund: En var med vaktmästaren, någon var med matservering i kyrkan, någon var i ungdomsverksamheten. Det underlättar.

Religiöst samfund: Grönytearbeten, klippa gräs, häckar, tömma soptunnor, fixa med ogräs. De är med och gör saker som ändå skulle göras. Jag skulle inte anställa en person extra för detta. En liten bonusgrej skulle man kunna säga.

Privat hantverkare: Verkstadsarbete, borrar och sånt. Den mesta tiden går åt till att vara social. En kvarts jobb och kafferast en timma.

Äldreboende: Han gjorde allt som övriga personalen gjorde, som vårdare. Inte medicindelegering, men allt annat. Hjälpa till med morgonsysslorna, maten, gick ut och gå.

Bilaga 4: Verksamhets svar Utbildning

Kontaktpersonens svar på om de har fått, eller önskar få utbildning av frivården.

Utbildning Göteborg

Kommunal verksamhet: Nej, men jag är professionell handledare så jag har god utbildning. (Tycker du att det vore en god idé att tillhandahålla utbildning för verksamheterna?) Det tycker jag definitivt att det hade varit.

Religiöst samfund: Vi behöver nog en genomgång varje gång vad det är som gäller, men vi fick ett informationsblad innan och sedan förklarade dem mer när de kom personligen.

Idrottsförening: Jag fick fem A4-sidor med information om vad det innebär och vad vi skulle göra, jag pratade med mina anställda och de sa ja. Sedan kom en person från myndigheten och gick igenom det.

Simhall: Nej. Jag hade självklart velat ha det.

Idrottsförening: Nej

Frivilligorganisation: Information fick vi innan, och jag har själv jobbat som övervakare så mer information behövdes inte

Religiöst samfund: Nej det har vi inte fått. Vårt samarbete med frivården är bra.

Religiöst samfund: Diakonen har mött Frivården tillsammans med klienten ett flertal gånger. Personen har gått med en diakon.

Kulturförening: Nej, ingenting. Kanske velat ha mer information. Just i det här fallet spelar det inte så stor roll. "Om man kommer till ett ställe som inte har koll på vad som är ok och inte är ok så kan det nog bli lite fel."

Religiöst samfund: Vi gick igenom vad som gäller och hur man skulle tänka. Vi har erfarenhet genom vårt arbete som var bra. "Det är ju svåra bitar med komplicerade diagnoser". Därför viktigt med mer utbildning. Man behöver en ganska ordentlig personkännedom.

Idrottsförening: Nej. När jag fick frågan första gången så ställde jag massa motfrågor.

Intresseorganisation: Nej, det var och hälsade på.

Ridklubb: Inledande möten. Vi får bra information från början. Men detta beror ju på hur man är som person (kontaktperson). "Jag har jobbat inom vården så för mig var det inga konstigheter."

Secondhand: Inte direkt. Vi arbetar med praktikanter från olika håll, så vi är vana.

Intresseorganisation: Mycket byråkrati i början. "Dom var jävligt seriösa med att hitta ett bra ställe för honom." Mycket papper och så.

Idrottsförening: Nej, jag fick reda på hur många timmar och så förde vi bok på det.

Secondhand: Samtal innan. Det fungerade bra.

Idrottsförening: Nej. I vår arbetsmiljö har det aldrig behövts. Jag har aldrig saknat något i min kommunikation med Frivården eller klienten.

Religiöst samfund: Jag är utbildad psykolog. Alla andra som inte är rustade borde få utbildning. Men det måste vara frivilligt. Det skulle vara väldigt värdefullt.

Secondhand: Nej, det har ju varit information om hur det fungerar och ett möte med personen och frivården och några från oss.

Intresseorganisation: Nej och jag behöver inte det. Jag frågar bara vad det är som gäller. Jag har jobbat som arbetsledare i hela mitt liv, jag vet vad det kan vara för människor det är frågan om.

Religiöst samfund: Nej

Secondhand: Tydlighet är alltid bra men det har vi ju lärt oss hur viktigt det är med tider och rutiner. Det kanske de kunde ha sagt mer från början men det är ingenting jag tänker på så.

Kulturförening: Nej. Det hade kanske kunnat vara bra.

Religiöst samfund: Nej, första gången hade vi informationsmöte. Är lekmanövervakare så har fått lite utbildning där.

Kommunal verksamhet: Nej, jag tycker att jag har fått det jag behöver.

Secondhand: Vi har egna interna utbildningar.

Intresseorganisation: -

Utbildning Borås:

Kommunal verksamhet (vuxenutbildning): Nej. Har haft den rollen förut så det var inga problem. Behövde inget ytterligare.

Religiöst samfund: Nej ingen förberedande från kriminalvården, behövdes inte heller i detta fallet.

Bowlinghall och butik: Nej, bara info om hur vi ska gå tillväga och att vi ska vara anträffbara när de ringer för kontroller.

Secondhand: Nej, jag fattar vad som gäller det är inte så komplicerat.

Kommunal djurpark: Nej men vi har pratat med dem och det har alltid startat med ett möte med frivården och klienten.

Simhall: Ett möte innan de börjar.

Kommunal verksamhet: Blivit erbjuden korta kvällsutbildningar.

Kommunal verksamhet (vuxenutbildning): Nej.

Museum: Nej. Har fått ganska ytlig information. Skulle gärna ha velat gå en introduktionskurs som jag vet att andra har fått.

Religiöst samfund: Nej, det var en kurs som var frivillig men den var när vi redan var klara. Behövdes heller inte i detta fall, kanske om det varit sexualbrott eller misshandel.

Kommunal verksamhet: Ja kring rutinerna, sen har vi även fått papper om vad det innebär att ha samhällstjänst.

Religiöst samfund: Har fått lite info när jag ringde och sen har vi haft möte innan klienten kom hit.

Kommunal verksamhet: Nej. Vi hade ett möte innan bara. Men har inget behov.

Religiöst samfund: Nja, det hade väl inte varit fel. Jag var ju väldigt grön på arbetsplatsen också.

Kommunal verksamhet: Nej, har inte hört om att det har behövts.

Kommunal verksamhet: Nej, vi har heller inte tid att avsätta för det.

Museum: Svårt att säga om det behövs, det är nog väldigt individuellt. Men jag behöver ingen.

Idrottsförening: Nej. Vi är ju vuxna människor, jag tror inte det behövs, inte heller så grovt brott. Kanske om det var grövre brott.

Kommunal verksamhet: Vi har fått information men ingen utbildning. Alla här har redan utbildning för att hantera olika typ av problematik, så vi har inget behov.

Kommunal verksamhet: Nej. Jag tror inte det behövs på en skola, vi är vana vid många sorters människor. Men i särskilda fall kanske.

Utbildning Vänersborg

Ridklubb: Ingen utbildning.

Religiöst samfund: Vi har ingen utbildning. Bara ett möte där man går igenom vad som gäller.

Bangolf: Får information i början. Det hade nog inte varit helt fel med utbildning. För att få förståelse i hur klienten har det och mår. Det hade varit bra många gånger.

Idrottsförening: Nej. Det har fungerat jättebra så jag har inte känt något behov.

Ridklubb: Nej.

Secondhand: Nej. Det känns ju också lite sådär, lite konstigt. Jag har ingen utbildning i psykologi, man får ju utgå från sig själv och sunt förnuft. Det tycker jag är konstigt. Hur man ska ta vissa personer och så. Det har ju gått bra men det känns ändå fel.

Båtklubb: I det här läget behövdes ingen mer utbildning. Hade det varit en våldsman så hade jag kanske ifrågasatt det.

Secondhand: Nej, men jag känner att jag har den informationen jag behöver. Jag får den av personen framför mig. De får berätta om varför de sitter framför mig och vill de inte det så kan de inte vara här. De får berätta om sin bakgrund och så fort något inte fungerar så kommer jag och säger att: jag vill prata med dig. (Tror du att andra kan behöva utbildning?) I den situationen vi sitter i, att ta hand personer som kommit i onåd, så tycker jag att de sköter det jättebra så jag vet inte vilken utbildning det skulle vara.

Idrottsförening: Nej inte för den sakens skull.

Idrottsförening: Ingenting, och det behövs inget. Man behöver bara vara en fullt normal person.

Idrottsförening: Nej. Har väldigt bra kontakt med frivården så det tycker jag nog inte behövs. Det funkar fantastiskt bra.

Religiöst samfund: Nej. Inget direkt behov av utbildning. Skulle inte ta emot någon om vi inte kände oss trygga.

Religiöst samfund: Nej.

Privat hantverkare: Nej. Kanske hade varit bra med lite utbildning.

Äldreboende: Nej. Om det är något specifikt för den personen är det väl önskvärt.

Bilaga 5: Ersättning

Göteborg

Simhall: Det är en sak som gör lite ont. Frivården uppskattar inte oss. De bara ger oss dem och sen bara varsågod, hej. Det blir ingen belöning, ingen tacksamhet. Det är bättre med ungdomstjänst, där får man kanske en biobiljett, inte så mycket men de uppmärksammar att man gjort ett bra jobb.

Kyrkornas sociala arbete: En del verksamheter skulle kanske behöva ersättning men jag tycker inte att det ska behöva vara avgörande, att det ska vara viktigt. Men samtidigt hade det ju inte gjort något om man fick det. Det är ju ändå något slags arbetsgivaransvar man tar på sig, så att säga. Och visst tar det lite tid av ens andra arbetsuppgifter. Men för mig var det inget avgörande att man inte fick det.

Borås

Museum: Jag tror att man kommer få det svårt i framtiden att placera folk med samhällstjänst på de här premisserna. Det är inte så att man gör det för pengarnas skull utan det är ju en samhällsinsats man gör också. Sedan kan man ju räkna att kunna få hjälp till verksamheten. Men att inte få någonting för det tror jag inte kommer gå i framtiden. I synnerhet som har ambitionen från politiskt håll att öka antalet dömda till samhällstjänst. Men jag tror att man kommer att få ändra på det och ge någon form av stöd, ekonomiskt stöd, till det hela också. Även om den inte blir stor så någonting. Det vore positivt.

Socialt företag: Någon ersättning skulle vara på sin plats, tycker jag. Rent ekonomiskt. För det tar ändå tid av en. Vi lägger ändå ner tid på att ta emot personer med samhällstjänst. Vi vill erbjuda en verksamhet som är meningsfull, så då lägger vi ner tid på personen. Det kanske vi inte hade behövt men det vill vi. (...) Ger man någon form av ersättning till verksamheter som tar emot samhällstjänst ska man ju ställa krav att det ska vara rehabiliterande. Det kan man inte göra om man inte ger någon form av ersättning. Där tycker jag att frivården borde tänka till.

Vänersborg

Idrottsförening: Jag kan ju se att det som att man hjälper någon när man tar emot samhällstjänst, det märks ju ganska så tydligt. Men du ställer ju även upp på staten i det syftet. Så staten kan ju trots allt erbjuda lite, kan jag tycka.

Bilaga 6: Rehabilitering

De här uppger att arbetet med att vara kontaktperson innebär mer än att dela ut arbetsuppgifter och pricka av närvaro:

Göteborg

Kommunal verksamhet: Jag själv jobbar som personlig tränare och pratar med dem mycket om livet. Det handlar mer om att rätta till dem än att ge dem jobb. Jag lägger ner mycket tid och energi. Många av de som varit här har fått jobb efteråt på grund av mig.

Religiöst samfund: Det är viktigt att personen får göra något som är positivt för honom och inte bara är ett straff. Sedan ligger det en ansträngning och ett ansvar i att hitta rätt uppgifter och se till så att kontakten med andra människor och våra besökare är.. Det får ju inte bli galet så att säga.

Religiöst samfund: Jag försökte se till vilka de var, vad de själva var intresserade av och hade i sig. Någon jobbade med ljud och filmproduktion och en annan med gudstjänst. Någon med fika och rent praktiska sysslor. Utgångspunkten var att se till vilka gåvor de hade för att sedan kunna bygga något meningsfullt. Det blir lite extra jobb att ta hand om, fokusera på och stötta. Jag bedömer det inte så att det blir en extra arbetskraft utan jag känner nog att det krävdes lite extra av mig som ledare. Man blir ju ansvarig för nån som man ska ha både uppsikt över och ha en relation till på olika sätt.

Religiöst samfund: En del är väldigt omotiverade. Man får vara med, handleda, stötta och motivera. Det tar väldig tid, är krävande. En av dem var rätt ut sagt odräglig. Vi skulle få honom att jobba och vi var två systrar som jobbade med honom istället för att ringa tillbaka till frivården och säga att "han maskar, han duger inte". Men nu kunde han inte komma undan två starka viljor. Det var mycket tjafs med honom. Otroligt mycket motivationsarbete kan det vara.

Religiöst samfund: Vissa får man tjata på och kolla att de gör något. Ingen har behövt avbryta sin samhällstjänst men ibland har man har fått gå in och motivera dessa människor extra mycket.

Kyrkornas sociala arbete: Jag ser mig själv som ställföreträdande hopp och de personer som är hos mig har väldigt lite förtroende för myndigheter så jag tar ganska mycket ansvar där. Jag släpper heller inte kontakten och stöttningen med de människor som är här för att deras samhällstjänst tar slut utan jag fortsätter hålla kontakten.

Intresseorganisation: Det finns inga klara ramar eller ett A4-papper, såhär kommer din samhällstjänst se ut. Vi försöker att utforma det efter individen. (..) Så mycket handlar om att få dem att tro att de faktiskt duger till någonting, att de är ju duktiga. De ska få en funktion, en roll någonstans.

Borås

Kommunal verksamhet: Det är synd att den inte är så (att rehabilitering inte ingår enligt frivården). Jag kan tycka att det borde vara så. Nu sköter vi nog det ganska mycket med de här människorna i och med att vi jobbar så mycket förebyggande här. Jag tror det är jättebra om man kopplar på någon form av stödsamtal i verksamheter.

Secondhand: Vi har en väldigt mjuk och tillåtande stämning här och det vill ju vi behålla. (...) Vi hjälps åt. Vi försöker alltid bli en tightare grupp än vad vi redan är. Det ska inte spela någon roll vem man vänder sig till. Det ska alltid finnas någon man kan vända sig till. Det behöver inte vara den som man träffade på första intervjun. (...) Att vara handledare är svårt. Man vill ju att folk ska trivas samtidigt som det finns vissa ramar och regler också. (...) Det svåraste kanske är att motivera vissa personer. Vissa personer kommer ju hit och är jättemotiverade liksom och kommer in i gemenskapen. Medan vissa håller sig mer för sig själva. Man märker att de vill inte egentligen vara här men de måste, att motivera de personerna och att få dem att förstå att det är viktigt grej de gör här – det är inte bara ett straff utan någonting bra för samhället också. Det är svårt ibland.

Socialt företag: ”Jag tycker det ska vara rehabiliterande, jag tror på människor. Det är därför vi lägger ner tid på det. Och om man ger ersättning till verksamheter så kan man ställa krav på att det ska vara [rehabiliterande].”

Vänersborg

Idrottsförening: Jag tycker att jag tar ett större ansvar än jag borde med att motivera dem att arbeta. Frivården gör inte så täta kontroller och besök som jag skulle önska.

Secondhand: Jag talar om för dem att det är väldigt viktigt att de trivs här hos oss för annars gör man inte ett gott jobb. Och är det så att de inte trivs eller att någonting inte fungerar så vill jag att de direkt knackar på min dörr eller säger till den som är ansvarig för dig att: Nu vill jag tala med dig. För jag vill att det ska vara bra för alla när de är här. Och det gäller samtliga, både frivilliga, de som gör samhällstjänst och de som kommer hit från arbetsförmedlingen.

Idrottsförening: Alla pratar om sina straff och vad de har gjort. Det är ju det som är så viktigt. Vi ställer ju upp här allihopa och vi pratar om varför de är här och de får berätta sina historier och... Det är nästan lite socialt på det viset att man sätter sig och tar en kopp och snackar om vad som hade hänt. (...) Vi är öppna och pratar. Det är det viktigaste av alltihop, att vi pratar med varandra.

Privat hantverkare: Den mesta tiden går mest åt till att vara social. Jag har varit stödperson tidigare åt folk som har haft andra problem. Psykiska problem eller missbruk eller liknande. Så det sitter i ryggmärken, man vet att det inte går, man jobbar inte i fyra timmar och sen har man kafferast utan det kan vara en kvarts jobb och sen är det kafferast i en timme. De kräver så hemskt mycket sånt.

Äldreboende: Jag tror inte du når lika långt med samhällstjänsten om inte kontaktpersonen har ett stort mått av empati och att det är i ett socialt sammanhang. Det är ju bara spekulationer men jag tror ju att det är väldigt viktigt med sociala kontakter. Annars måste du ju få det på ett annat vis, för målet måste väl ändå vara att du ska få ett annat beteende. Eller? (...) Ska det inte vara rehabiliterande kan ju jag ändå säga att då är inte jag så intresserad. Jag känner att jag tar ett stort ansvar över den här personen. Jag är ju ansvarig för arbetsmiljön och jag kan ju åka dit om jag inte ser att det fungerar bra.

Bilaga 7: Manus

Påa (inbakad i reportaget): Samhällstjänst är ett av Sveriges vanligaste straff och bärs upp av ideella krafter som arbetsleder och stöttar. Allt fler väntas dömas till samhällstjänst och konkurrensen om platserna kommer att bli större. Hur länge kan staten förlita sig på samhällets välvilja?

Musik: Frida Hyvönen – V

Tingsrättsljud, högtalarröst: Sal 23, tingsrätten håller förhandling i mål mellan Göteborgs åklagarkammare och...

Tingsrättsljud, tingsnotarie: I påföljdsfrågan föreslås villkorlig dom i kombination med samhällstjänst som lämpligaste påföljden.

Tingsrättsljud, högtalarröst: Dom avkunnas i sal 11.

Prata: Det här är en berättelse om ett av kriminalvårdens billigaste straff. Men framförallt är det en berättelse om personerna som gör det möjligt.

Prata: Du lyssnar på i Samhällets tjänst.

1. Bakgrund/ Introducera ämnet/Syfte och historik

Prata 1: Samhällstjänst är en straffpåföljd som blir allt vanligare i Sverige. Den som döms till samhällstjänst ska istället för att sitta i fängelse arbeta på kommuner eller icke vinstdrivande organisationer utan att få betalt. Verksamheterna som tar emot samhällstjänstdömda gör det oavlönat och på frivillig basis. En som har lång erfarenhet av den här påföljden är Fredrik Wersäll. Han är president i Svea Hovrätt och expert i straffrätt.

Fredrik Wersäll: *Ja framförallt är ju fördelen att det är ett billigare och mer humant sätt att verkställa ett straff än att sätta folk på anstalt. Fängelsestraff är en otroligt dyr påföljd medan samhällstjänst kan ju till och med bidra till samhället.*

Prata 2: Samhällstjänst infördes i början på 90-talet efter att det blivit allt tydligare att många fängelser blev en plantskola för unga kriminella, istället för att ha en avskräckande effekt. Man ville komma runt detta genom att sätta förstagångsförbrytare i ett positivt sammanhang där de samtidigt kunde göra nytta.

Fredrik Wersäll: *Det är tror jag man kan säga ett uttryck för en medvetenhet i rättsväsendet om fängelsestraffets skadeverkningar. Om man väger i vågskålen att man i annat fall tvingas att låsa in folk på anstalter som skulle kunna göra en samhällsnyttig insats så i det fallet blir valet ganska lätt tycker jag.*

Prata 3: Samhällstjänst är alltså både humant och billigt. En person som sitter på anstalt kostar ungefär 1800 kronor varje dygn medan en person som gör samhällstjänst bara kostar 200 kr per dygn.

Journalisten och författaren Mattias Hagberg har länge intresserat sig för svensk kriminalvård och även skrivit boken *Släpp fångarna loss – om brott, straff och trygghet*. Han är övertygad om att det fanns ekonomiska motiv bakom att införa samhällstjänst.

Mattias Hagberg: *Ja dels så kan man ju säga såhär att kriminalvården har alltid en usel ekonomi eftersom de har att uselt uppdrag kan man säga, de har en omöjlig uppgift. Det*

går att lägga hur mycket som helst på att hjälpa människor i fängelse. Och sen så har man ju också särskilt under de senaste åren blivit tvungna att, på grund av vad politikerna har bestämt, att lägga väldigt mycket pengar på säkerhet istället för på rehabiliterande verksamhet. Anledningen till att man införde samhällstjänst och även fotboja och sådana typer av straff sen var för att man ville avlasta fängelserna helt enkelt. Man tyckte att för många satt i fängelse för mindre allvarliga brott. Helt enkelt som en sorts besparing skulle man kunna tänka på det då.

2. Problematisera/utveckling/fördjupning

Ansvar

Prata 1: Från lagstiftarnas håll jublas det. Samhällstjänst är både billig, human och har låg återfallsstatistik. Men påföljden hade inte varit möjlig utan alla kontaktpersoner som ställer upp gratis. Det här reportaget kommer att handla dem.

Vi har ringt upp kontaktpersoner på drygt 60 slumpmässigt utvalda verksamheter i Västsverige. En av kontaktpersonerna är Ali Mousa som jobbar på simhallen Hammarbadet i Göteborg.

Ali Mousa: *Hallå hallå, tjena tjena. Varsågod. Vill du ha te eller kaffe? .....*

Liza: *Vad gör de som gör samhällstjänst här hos dig?*

Ali Mousa: *Dom följer mitt schema och städar lite, det är det som finns här att göra. Och framförallt vi pratar mycket. Vi diskuterar mycket angående klientens framtid, vad han har gjort för problem och hur vi ska rätta till honom. Mycket pedagogik.*

Prata 2: Kontaktpersonerna på verksamheterna ska arbetsleda och anmäla om klienter inte dyker upp. En tredjedel av kontaktpersonerna anser att de tar ett större ansvar för klienterna under strafftiden än vad frivården tar.

Ali Mousa: *Det är ett stort ansvar tycker jag. Det är ansvar, det är ansvar. Det är ansvar för att om han ska gå ut härifrån någonstans från själva anläggningen, och om det händer någonting det blir mitt ansvar. Jag måste ha kontroll på honom hela tiden och jag måste vara med honom hela tiden. Och som jag sa, det tar jättemycket energi från mig.*

Prata 3: Den största delen av Alis tid handlar inte om att ge arbetsuppgifter till klienten, utan att samtala med dom. Ibland även efter arbetstid.

Ali Mousa: *Alltså när man pratar med dom utav deras liv så ser man att de behöver råd. Alltså, man måste väcka dom. Och sen vi pratar i livet och hur det är och sådär och det tar kanske några dagar när dom är här. Sen går vi in i riktiga diskussionen, och jag råder dom hur dom ska göra och sådär. Många av dom har fått jobb, många har gått tillbaka till skola och är jätteglada och jättenöjda över det jag har gjort.*

Prata 4: Men vem tycker kriminalvården har störst ansvar över klienten under strafftiden? Vi har pratat med flera handläggare på frivårdskontoren i Västsverige om det här. Pia Lindberg jobbar på frivården i Vänersborg.

Pia Lindberg: *På något sätt så tycker jag ändå att ansvar vet jag inte riktigt för ansvaret känner jag att det är mitt. Det är mitt ansvar, det är inte deras ansvar att klienten ska sköta sig. Utan det tar jag som handläggare för mitt område, och så gör ju vi alla. Jag tycker snarare att dom får arbete gjort, vilket dom är jättetacksamma över många gånger.*

Prata 5: Det stämmer att en del verksamheter vi pratat med uppskattar hjälpen dom får, men en av fyra säger också att de gärna hade velat få någon typ av utbildning innan dom tog emot klienter. På secondhandbutiken Myrorna i Göteborg har man tagit saken i egna händer och har interna utbildningar för alla anställda.

Lina har arbetat på Myrorna i sju år och fått flera utbildningar som har handlat om hur man hanterar konflikter och hur man bemöter personer med social problematik.

Lina: *Vi får lära oss lite grann med bemötande och liksom hur man ska tänka. Det är mycket så att alla ska känna sig välkomna och att man ska känna att man är uppskattad. Ja men att man känner sig betydelsefull och gör något också. Och sen så hur man ska hantera om det inte går så bra eller så som man har tänkt. Och då får vi ju lite stöttning och lite hjälp och lite råd på utbildningarna också.*

Prata 6: Lina säger att det inte hade fungerat om personalen inte fått utbildning.

Lina: *Jag tror det hade varit jättesvårt. Det är sunt förnuft också men man behöver ju också något att stå på liksom och något som backar upp det sunda förnuftet. Så man behöver ju att det blandas, känner jag. Sen så klarar man ju sig rätt långt på så som man tycker och tänker själv men jag tycker att det är jätteviktigt.*

Rehabilitering

Prata 1: Många typer av brott kan leda till villkorlig dom med samhällstjänst. Nästan hälften av alla som döms till straffpåföljden har begått olika typer av våldsbrott. Men även rattfylla, sexual- och narkotikabrott kan leda till samhällstjänst. För vissa är samhällstjänsten ett värdefullt steg tillbaka till samhället. För andra blir straffet en extrasyssla de måste avtjäna efter ordinarie arbetsdag. Men ett stort spann av olika brott tyder på att klienter är i olika behov av stöd och rehabilitering.

Stefan Henriksson är verksamhetsansvarig på Unga Kriminellas Revansch i Samhället. Unga Kris i Göteborg är en av verksamheterna som tar emot personer dömda till samhällstjänst. De anställdas personliga erfarenheter ligger till grund för hur man arbetar där.

Stefan Henriksson: *Det finns inga klara ramar eller ett A4-papper, så här kommer din samhällstjänst se ut. Vi försöker att utforma det efter individen. Sedan kan det vara svårt också för att det är många som tror att de vet vad de behöver, fast oftast så är det kanske det de minst av allt behöver. Jag trodde ju också det, att jag visste precis vad som behövdes och inte behövdes men där hade jag ju ganska fel. Jag tänkte så här, ingen har gjort de sakerna jag har gjort, ingen har varit så sjuk, ingen har känt som jag har gjort, bla bla bla bla bla, och så kommer man hit och så märker man att, jaja, så jävla speciell var jag inte. Så mycket handlar om att hitta det här.. få dem att tro att de faktiskt duger till nånting, att de är ju duktiga. Och att de ska få en funktion säger vi, en roll nånstans, att det här är din funktion. Och att du får göra fel. Jag blir förvånad om du inte gör fel, det är helt okej. Då gör vi på ett annat sätt. Det är helt okej att vara mänsklig och göra fel.*

Prata 2: Unga Kris är inte unika i hur de utformar samhällstjänsten. En fjärdedel av kontaktpersonerna säger att uppdraget inte bara handlar om att se till att klienten arbetar

av sina timmar.

Röst 1: *Ska det inte vara rehabiliterande så kan jag säga att då är inte jag så intresserad. Målet måste väl ändå vara att du ska få ett annat beteende. Eller?* / **Röst 2:** *Vi pratar med dom om varför dem är här och.. Det är nästan lite socialt på det viset att man sätter sig och tar en kopp och snackar och... /Röst 3: *Hjälper du någon så har det ett värde va, och det är ju det som samhällstjänstens idé är, att bygga medvetet på samhällstjänstens idé när man har med människorna att göra.**

Prata 3: En person som döms till villkorlig dom med samhällstjänst anses av kriminalvården inte vara i behov av rehabilitering. Trots att kriminalvården och flera verksamheter verkar ha olika syn på vad klienterna är i behov av ser inte Fredrik Wersäll, president över Svea Hovrätt, ett problem med de olika uppfattningarna.

Fredrik Wersäll: *Det finns absolut ingen motsättning mot att de som verkställer samhällstjänst har en uppfattning att de gör nånting som är väldigt positivt för den enskilde, samtidigt som att man från frivården säger att, vi måste ju upprätthålla den grundläggande funktionen, nämligen att det här är ju ett straff och det här är ju de timmar de ska avverka och så. Därför att den här straffsynen på det hela, den leder ju till att man måste vara väldigt konsekvent mot den enskilda ifall han eller hon inte fullgör samhällstjänsten, då måste det ju hända nånting. Samtidigt att den som har det här rehabiliterande perspektivet kan se till att samhällstjänsten utformas på ett sånt sätt så att det verkligen bygger upp den enskilde, skapar förutsättning för den enskilde kanske att få insteg på arbetsmarknaden och sådant, jag ser ingen motsättning där ska jag säga.*

Prata 4: Men enligt författaren Mattias Hagberg har samhällstjänst en stor rehabiliterande potential som inte utnyttjas.

Mattias Hagberg: *Ja en anledning kan ju mycket väl vara då att man främst har tänkt på det här som ett sätt att spara pengar och inte så mycket som ett sätt att rehabilitera människor. Man har kanske inte gjort så mycket utav samhällstjänsten som man skulle kunna göra. Det kanske kan finnas nån poäng med det att ska vara så naturligt och vanligt som möjligt och att detta inte ska vara vårdande personer utan att det är som att komma till ett vanligt jobb, samtidigt är det ju kanske lite olyckligt att man inte satsar mer på detta och gör nånting mer utav den här påföljden över huvudtaget, jag tror att man skulle kunna utvidga det, och göra nånting mycket större och mycket mer intressant utav det.*

Ersättning

Prata 1: Verksamheterna får ingen ersättning för sitt arbete och tanken är att man inte ska kunna sko sig på att ta emot klienter. Sten Björkman är kontaktperson på Vagnshistoriska museet i Fristad som ligger i anknytning till hans gård. Där har Sten under de senaste tio åren tagit emot 180 personer med samhällstjänst. Arbetet på gården består bland annat av att restaurera gamla hästvagnar.

Sten Björkman: *Vi har säkert vagnar från 1700-talet. En och annan och slädar vet jag att vi har några från 1700-tal också.*

Prata 2: Stens trogna tjänst har tagit honom till Almedalen där han tillsammans med Kriminalvården fick tala om sina erfarenheter som kontaktperson.

Sten Björkman: *Det var väl många som inte trodde på mig i publiken. Och när det blev tal om ersättningen så sa jag det att, inte för att jag föraktar det på något vis men vi får en chokladkartong, en Aladdin, varje jul. Och det är trevligt sa jag, men det är vad vi får. Jag brukar säga att med samhällstjänst finns tre vinnare och ingen förlorare. Och den som vinner mest är ju den dömd som slapp att sitta i fängelse, det måste vara en enorm fördel. Nummer två, det är ju samhället. De har ju sparat många många miljoner bara på våran verksamhet här.*

Prata 3: Den tredje vinnaren är enligt Sten Björkman verksamheterna som kan räkna med att få arbete gjort. Kontaktpersonerna i vår undersökning har inte fått frågan om hur de ser på att de inte får någon ekonomisk ersättning. Men fem av dem har på eget initiativ tagit upp frågan. En av dem är Malin Berntsson på Uddevalla Bangolf.

Malin Berntsson: *Alla tycker ju inte att det är så himla spännande att ställa upp ideellt. Jag kan ju se som såhär att man hjälper nån när man tar emot samhällstjänst, det märks ju ganska tydligt, men du ställer ju även upp på staten i det syftet så att staten kan ju trots allt erbjuda lite, kan man tycka.*

Prata 4: Sten Björkman på vagnshistoriska i Fristad håller med.

Sten Björkman: *Att inte få någonting för det det tror jag inte kommer att gå i framtiden. I synnerhet eftersom man har ambitionen från politiskt håll att öka antalet dömda till samhällstjänst. Men jag tror att man kommer att få ändra på det och ge nån form av ekonomiskt stöd till det hela också.*

Prata5: Malin Berntsson på Uddevalla bangolf har efter flera år som kontaktperson tagit ett uppehåll från samhällstjänsten. Trots att det är brist på verksamheter i Uddevalla.

Malin Berntsson: *Det måste ju finnas nåt mer ställe som kan ta emot. Men jag tror att folk drar åt sig öronen litegranna, jag tror inte att det är så attraktivt att ta emot samhällstjänst. Många tänker nog på ryktet, runt i kring, vad det innebär för folk vet så lite om det. Jag menar det är ju inte bara morddömda och såna som får straff menar jag, utan det är ju alla de sorter som får straff menar jag, oavsett vad man än gör. Nej det har varit lärorikt, nyttigt, man har fått en helt annan människosyn och det är jätligt viktigt att många får. Jag har ju ändrat min syn ganska så ordentligt kan jag ju säga. Jag var ganska så dömande innan, dömd gärna folk innan jag ens hade pratat med dom. Men det är borta.*

Arbetsuppgifter

Prata 1: En person dömd till samhällstjänst ska arbeta oavlönat på en ideell eller kommunal verksamhet. Anledningen är framför allt att hålla samhällstjänsten utanför den vanliga arbetsmarknaden. Gränsen för när samhällstjänst inkräktar på andras arbete är ibland oklar. Det medger Anders Nygren som är frivårdshandläggare i Vänersborg.

Anders Nygren: *På vissa kommunala får de ju samråda med fackliga före de tar in. Vi har ju haft folk som har hjälpt till att måla om på gruppboenden och sådant men då kanske de säger att "det hade vi inte hunnit med på flera år" och då gör den här (klienten) det istället då men då kanske de måste kolla med fackliga företrädare om det är ok då. Det händer.*

Prata 2: Arbetsuppgifterna ska vara sådant som annars inte skulle bli gjort. Man får alltså inte ta en persons jobb, eller göra något som organisationen annars skulle betala för. Men enligt vår undersökning så har var tredje verksamhet någon gång haft en klient som utfört

ordinarie arbetsuppgifter. Håkan Persson är ombudsman för fackförbundet Kommunal Väst. Under åren 2012 och 2013 fanns nästan var femte samhällstjänstverksamhet i Göteborg i direkt anknytning till Kommunal. Trots det känner Håkan Persson inte till att någon inom hans förbund skulle ha blivit kontaktade av frivården.

Håkan Persson: *Vågar jag ju inte säga då, om våra sektioner är involverade i det, om förvaltningarna tar. För jag tror väl inte att frivården tar kontakt med Göteborgs stad centralt. Sen tycker jag väl att det är bra att man har den här kontakten med kommunal. Och har man den inte i Göteborg så är det ju inte så bra då nej.*

Prata 3: Håkan Persson ber att få återkomma till oss när han har stämt av med sina lokala fackföreträdare. Några veckor senare kommer svaret: frivården har enligt Håkan Persson inte kontaktat Kommunal väst, trots att nästan 20 procent av alla verksamheter i Göteborg är knutna till kommunal.

Påföljdsutredning

Prata 1: 2012 dömdes 6000 personer till samhällstjänst. De senaste 6 åren har antalet dömda ökat med 40 procent och i framtiden kan det bli ännu vanligare. Justitieutskottet förslög i en utredning från 2012 att samhällstjänst bör utökas. Hovrättspresident Fredrik Wersäll har haft ett särskilt ansvar för utredningen.

Fredrik Wersäll: *Vi bör ha lite större flexibilitet i konstruerande av samhällstjänst så det ska kunna innehålla ytterligare också yttreligare inslag av rehabilitering, programverksamhet och sådant. Men det måste ske under förutsättningarna att det faktiskt utförs.*

Prata 2: Om den nya påföljdsutredningen får gehör kommer förändringarna enligt Fredrik Wersäll innebära en besparing för kriminalvården.

Fredrik Wersäll: *Det förslaget innebär ju en rätt kraftig överströmning från anstaltsvård till frivård i den meningen att man skulle kunna föra över resurser från en väldigt dyr anstaltsvård till frivård.*

Hannah: *Skulle man kunna se det som att man flyttar statliga medel från anstalt till frivård istället?*

Fredrik Wersäll: *Ja.*

Ansvarsintervju

Prata: Helen Dahlquist är chef över kriminalvården i region väst. Hon berättar om utbildning, ekonomisk ersättning och hur kriminalvården arbetar för att inte konkurrera med den reguljära arbetsmarknaden.

Heléne Dahlquist: *Kontaktpersonerna på arbetsplatserna får ju en introduktion i själva uppdraget, i vad det innebär att vara kontaktperson. Sen är ju karaktären samhällstjänsten den att de ska ju vara en vanlig samhällsmedborgare. Men för att ta ett sådant här uppdrag så krävs det inte mer än den här orienteringen.*

Hannah: *Många av verksamheterna i Region Väst som vi har talat med har påpekat att de gärna skulle vilja ha en utbildning. Ser du att det skulle finnas ett värde i en sådan utbildning?*

Heléne Dahlquist: *Ja det finns väl alltid fördelar med att ha en utbildning att få mer kunskap om någonting för att lättare kunna hantera saker. Men här tänker jag mig det är som en vanlig*

medborgare som ändå ska kunna bemöta eller ta hand om en sådan här person, då. Sen är det ju också det här när vi matchar klienter med arbetsplatser att vi tänker på de här delarna också då.

Liza: *Hur kan ni på frivården motivera verksamheterna som är lite skeptiska att ta emot personer?*

Heléne Dahlquist: *Ja det är ju att vädja just till att de vill göra en insats för en enskild individ men också för samhället då. Ett socialt engagemang helt enkelt då. Då får de ta ställning till om de vill göra det på det här sättet då.*

Liza: *Verksamheterna får ju ingen ersättning i form av pengar. Är det ett problem tycker du?*

Heléne Dahlquist: *Ja, i vissa fall kan det ju vara det för det finns ju andra aktörer som kanske har en möjlighet att lämna ersättning då. Men sedan är det ju ändå att de arbetsplatser där vi har klienter placerade, de får ju ett arbete utfört som de inte annat hade fått då.*

Liza: *Hur arbetar ni i region Väst för att hålla samhällstjänsten utanför den vanliga arbetsmarknaden?*

Heléne Dahlquist: *Det blir ju oftast då att vi söker oss till ideella föreningar, organisationer, vissa kommuner, ja. Och som inte har liksom det vinstintresset eller behöva finansiera verksamheten genom att dra in en vinst då. Så där uppstår inte det problemet på samma sätt då.*

Liza: *Inte på samma sätt men många av de här verksamheterna har ju anställd personal. Hur arbetar ni där får att de här personerna inte ska inkräkta på någon annans..?*

Heléne Dahlquist: *De arbetena som samhällstjänstdömda utför är ju sådant jobb som föreningarna till exempel inte har ekonomi att anställa någon för. Så det här jobbet som de utför då det blir ju gjort enbart utifrån att de gör sin samhällstjänst då. Det är ju inte så att de tar ett arbete från någon annan som skulle bli anställd då.*

Hannah: *Men om vi ser till olika secondhandbutiker, där många klienter befinner sig, det är ju inget jobb som skulle stå stilla om de inte befann sig där. Så där måste man väl ändå se att det här är jobb som ända hade blivit gjort, men av någon annan.*

Heléne Dahlquist: *Ja inte i den volymen då kanske.*

Hannah: *Det är ju inte bara en mindre loppis som är öppen varannan söndag utan det är ju flera av de stora secondhandbutikerna som tar emot också, som har väldigt många anställda. Är det inte rimligt att tänka att de har ekonomi att anställa några till?*

Heléne Dahlquist: *Ja och då kan de ju göra det då.*